

هغه ډاډا ډاډا

(يونليک)

ليکوال:

د اکاډميسين کانديد م. انور نوميالی

Ketabton.com

بِسْمِ اللّٰهِ

هغه پلا او دا پلا

(يونليک)

ليکوال: محمدانور نوميالی

زيار او سمون: مطيع الله روهيال

خپروونکی: علامه رشاد خپرندويه ټولنه - کندهار

کمپوز او ډيزاين: روهيال کمپيوټر اداره - کندهار

چاپ کال: ۱۳۹۳ ش

چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

د مخونو شمېر: ۷۲ مخه

د خپرونو لړ: ۸۹

چاپځای: ملالی مطبعه

تلیفون: ۰۷۰۰۳۲۶۰۱۱

ایمیل: mrohial@yahoo.com

ټول چاپي حقوق په خپروونکي اړه لري!

د خپروونکي يادابنت

"هغه پلا او دا پلا" د ارواښاد استاد محمدانور نوميالي د يوه اوږده سفر لنډه سفر نامه ده. زموږ په افغاني پوهانو کې ډېر لږ داسې کسان موجود وه يا دي چې ډېر څه په لږو خبرو کې ووايي او يا ئې وليکي. دغه وړتيا خدای پاک د استاد نوميالي په وجود او قلم دواړو کې ايښې وه. د دغه اوږده سفر اوږده بيانونه ئې په خپل توانا قلم داسې رالند کړي چې سپرې ډېر څه ځني فهمولای سي.

تر دغه سفر مخکې استاد د هغه مهال د شوروي اتحاد خوا ته يو بل سفر کړی وو، چې د هغه سفر مفصل يونليک ئې د "څه چې وينم هغه وایم" تر نامه لاندې ليکلی وو، خو متاسفانه دغه يونليک اوس زموږ په لاس کې نسته، چې د هغه په لوستلو سره مو د استاد له هغو خوږو او اوږدو بيانو څخه خوند اخیستی وای.

حاضره سفر نامه د ارواښاد نوميالي صاحب د سفر بېلابېل بيانونه لري، چې استاد په خپل جادويي قلم ليکلي او موږ ته په ميراث پرې ايښي دي. د استاد د سفر نامې ليکلو ميتود هم د هغه د څېر نيزو موضوعاتو په څېر دئ، چې نوي خبرې په نوي انداز بيانوي. د استاد دغه روش د هغه په ټولو ليکنو او آثارو کې معلوم او ښکاره دئ.

د دغې سفر نامې لومړی چاپ د (۸۶-۱۳۸۷) کلونو د ښکلا مجلې په اوو پرله پسې گڼو کې وسو. خو حاضر يونليک ما د استاد له هغې خطي نسخې څخه برابر کړی دئ، چې د دوی په خپل قلم ليکل سوې او دوه کاله مخکې د هغه زوم ښاغلي ډاکټر شېر حسن حسن له مسکوه د چاپ په نيامت

کندهار ته رالبرلې وه، خو زما د زیاتو مصروفیتونو له وجې ئې تر اوسه چاپ
خنډېدلی وو.

زه د ښاغلي ډاکټر حسن څخه مننه کوم، چې زموږ د دغه حقداره او
لوی عالم د آثارو په چاپ او برابرولو کې ئې همېشه کونښبونه او هڅې کړي
دي. خدای پاک دې عوضونه ورکي. د دې تر څنگ د ښکلا مجلې له
مسئولینو څخه هم مننه کوم، چې څو کاله مخکې ئې موږ د استاد نومیالي له
سفر نامې څخه خبر کړو، او د دغه یونلیک خواږه ئې په موږ د خپلې مجلې له
لارې وڅکل.

په آخر کې دا د ځان له پاره د فخر خبره بولم چې د استاد نومیالي د
ډېرو نورو آثارو تر څنگ د دغې سفر نامې د کتابي بڼې چاپ مې په نصیب
سو. نور نو تاسې د استاد د دې اورده سفر د دغې لنډې خو خوږې سفر نامې
لوستلو ته رابولم.

په درنښت

مطیع الله روهیال

د علامه رشاد خپرندویه ټولني مشر

يادونه

د شلمې پېړۍ اته اتيايم کال وو چې د کابل د علومو په اکاډيمې کې د يو کارمند په توگه دا زمينه راته برابره سوه چې د شوروي اتحاد څو ښارونو ته په اوږده سفر ولاړ سم او هلته په لېننگراد، مسکو او تاجکستان کې ټوله لس مياشتې تېرې کړم. ما چې د شوروي اتحاد د اقتصادي عجايباتو او کلتوري کمالاتو خوږې افسانې ويلې وې نو ډېره علاقه مې درلوده چې په سرسره دغه نوې دنيا په خپلو سترگو له نژدې څخه هم ووينم.

د ليدلو او کتلو په وخت کې ئې ما لنډکې يادابنتونه هم له ځانه سره اخيستې او په خيال کې مې راگرزېده چې ښايې په کوم فرصت کې به ئې د يوې سفرنامې په توگه هم سره واوډم.

کله چې مې دغه سفر پای ته ورساوه او هيواد ته راغلم نو سمدستي مې د سفرنامې په ليکلو هم گوتې پورې کړې او په هغې کې مې ښه او بد مشاهدات له يوه مخه له خپلو زړو او نورو خاطراتو سره يو ځای نژدې په درو سوو مخونو کې د يوه جونگ په ښه وليکله. خو دې سفرنامې چې يوازې توصيفي رنگ نه درلودی بلکې زما د مشاهداتو يوه عکاسي وه نو زما د پخوانيو خيالاتو او خاطراتو سره مې يو ځای په نوي ادبي سبک بې له کرو نولوجۍ څخه تر وړو عناوينو لاندې ترتيب کړه. د دې جونگ له پاره مې داسې نوم وټاکى: "څه چې وينم هغه واييم"، د دې جونگ درې کاپۍ ما په خپل قلم د کاربن پېپر په وسيله سربسته کړې. يوه کاپي ئې ما د کوټه سنگي په کور کې ايښې وه چې د هغه له يو مخيزه ړنگېدو سره هم له منځه تللې ده. خو دوې کاپيانې ئې زما د اکاډيمۍ په کوټه کې پرته وې چې البته که د

فهمېده خلکو په لاس نه وي ورغلي نو خو د پښتو ژبې په گناه به د اور په لمبو کې پوپنا سوي وي. دا قصه به نوره پر دغه ځای پای ته ورسوم، ځکه نه به په نړېدلي، نه په سوځېدلي او نه په مړه سوي پسې دا په کار ده چې څوک تر وخت وروسته دارمان اوښکي توی کړي.

دوهم ځل چې بیا د ۱۹۹۱ کال په نومبر کې د شوروي پر خوا راوتلم نو دا ځل مي وختي لا په زړه کې وه چې په یوه بله سفر نامه هم لگیا سم او د حالاتو د تغیراتو انعکاسات هم د کاغذه پر مخ وکارم. شروع مي په وکړه خو پوره مي نه کړه. ځکه د آوارگۍ په بېرنيو منډو کې داسې باډاسکو واخيستم چې د پښې د تینګولو مجال مي په ډاډه زړه چیري نه سواي موندلای.

د دې دوهمې سفر نامې یو شمېر چټل یادښتونه چې ما د ۱۹۹۱ او ۱۹۹۲ په یو څو هفتو کې په پنسل کېلې وه، تر ډیر لس کاله وروسته نن (۲۰۰۴ / ۴ / ۱۳) په هغو زرو پاڼو کې ما ته په مخه راغله چې زما پالونکي ډاکټر شېرحسن لا څلور کاله وړاندې له مسکو څخه ډنمارک ته زما په خرائطو کې رالېرلي وه.

دا پانې چې مي وکتلې د ژوند هغه ترخې ئې را په زړه کړې چې ما بېخي له یاده ایستلې وې. خو څرنگه چې زما د سرنوشت یوه برخه ئې انعکاسوله او بل یو څه تېري سوي خبرې ئې هم را په یادولې نو مي په دې وارزولې چې له چټلې لیکنې څخه ئې راوباسم او نورو ته ئې د لوستني له پاره د یوې قصې په توگه ولیکم. ځکه چې د چټلې لیکنې ځینې ځایونه ئې حتی ما په خپله هم نه سواي لوستلای.

څه سر مو پرله گرزوم، دا ځل مي وختي لا د دې سفر د گذارشاتو له پاره داسې نوم وټاکي چې: "هغه پلا او دا پلا".

هغه بله پلا چې ستر شمالي گاونډي ته رازهي کېدم نو داسې تصور مي کاوه چې د خپل بحراني هیواد له اړودوره څخه د یو څه وخت له پاره راوژم او داسې یوه هیواد ته راحم چې ټوله ژوند ئې د پلان سوي تمدن له اوډلې نظمه

سره پر سور برابر چلېږي او څوک نه پکښې ديغېږي .

خو دا پالا چي مي حرکت راکاوه نو شرایطو ډېر تغیر خوړلی وو او ما په دې راز تصور کي ورته راوهلې وه چي له یوه کوچني بحراني وطنه څخه بل لوی بحراني وطن ته په سفر راهي یم . دا به نو وروسته راته څرگنده سي چي آیا له باران څخه ناوې ته راغلی یم او که له ناوې څخه باران ته .

هغه بله پلا په دې فکر وم چي بنایي د شوروي ټولني په علمي محافلو کي به زه د دې امکانات ولتوم چي د ژوند د مسایلو په باره کي یو څرگند بصیرت منځته راسي او ټوله په دې وپوهېږو چي څه کوو او کومي خوا ته روان یو . خو دا پلا په دې ښه پوهېږم چي ټوله وندرونه شلېدلې دي او تړلي یا ناتړلي بودگان گرده یو د بله سره په لغتو وهي او په تکه توره دربله کي په نامعلومه غوښتنو پسي له یوه مخه تېرېږي . دا نو یو بې هدفه حرکت وبولی چي خپله نتیجه د تصادفاتو په لېونیو ټکرونو کي ټاکي . ځکه هر څوک د هغې نامعلومي نتیجې په انتظار کي شپې تېروي چي سبا به څه پېښ سي .

زمور یوه شاعر گوره چي په کوم خیال په پخوا کي لا داسي ویلي وه ،

چي :

زمور کښتۍ ئې ډوبوله - خپل دریاب ئې طوفاني سو

همدا گړی خو واقعیت دا دی چي نن زمور بېړۍ هلته مخ پر ډوبېدو ده او دلته بیا دریاب له خپلي لوی والي سره خورا ډېر طوفاني دی . زه نو گویا له ډوبېدونکي بېړۍ څخه طوفاني دریاب ته راغلی او یار اړ خېدلی یم .

په لوی سر کي زما خیال داسي وو چي لېښنگراد ته ولاړ سم او هلته د افغانستان د توکم پېژندنې په باره کي د "بیلیو" هغه کتاب ترجمه کړم چي "د افغانستان د توکم پېژندنې په اړه یوه پلټنه" نومېږي . خو په شوروي کي د تحولاتو یا تغیراتو له کبله زما د سفر ځای په تاشکند اوښتی . یا دا چي د مسکو میرزایانو زه پر تاشکند باندي تحمیل کړم . تر دې آنه لا په دې نه پوهېږم چي هغه د ترجمې چاره به دلته وکړای سم او که نه؟ په هر حال د بې

ثمره ژوند د وخت د تېرېدو هدف خو مي دلته هم تر سره کېدای سي. يو چا په کابل کي پوښتنه راڅخه وکړه چي څونه وخت به په تاشکند کي پاته سي؟ ما په جواب کي هغه ته وويل چي زه خو پر خپلو مشکلاتو باندي حساب کوم. که مي هلته تر خپل کور تکليفونه لږ وه نو ښايي چي پوره لس مياشتي به ډډه ورته واچوم، او که بيا زيات وه نو لږم به د کوچ د ويلو سره بيرته خپله لکۍ پر شا راوړوي او راضي به د خپل پلار او نيکه تاريخي دورخ ته.

د دې پلا د سفر پروگرام زموږ د اکاډيمي انډيوالانو ته د شوروي د روابطو هغه وروستۍ مرحله ښکاري چي د تېرو څو کلونو په موده کي ئې د هر پلو هوښيارانو په سياسي تجارت يا تجارتي سياست کي خوراواړه داره دوه اړخيزه استفادې وکړې، چي خبره پر بله خوا راڅخه اوږده نه سي نو د ۱۹۹۱ کال د نومبر پر شپږمه زما ټوله کارونه يا کاغذونه دې ته جوړ سوه چي مخ پر ازبکستان راوخوځېږم. په اکاډيمي کي د مهر بانه يارانو پاملرنه او پېرزوينه وه چي دا پلا ئې په رسمي موټر کي تر هوايي ډگره پوري راوړسولم او د سفر په عملي جريان کي ئې واچولم.

هوايي ميدان ته د ورننوتلو په ټاکلې لار کي خورا لوی بولکان، بکسونه او مالونه يو په بل پسې کنارونه پراته وه، چي د تلانښۍ تر څارني تېر سي. ما هم خپله بار و بڼه په دې کتار کي يو ځای کښېښووله. دلته واړه خيږن هلوکان او چټل زيکيان په ډلو ډلو هم دې خوا او هم ها خوا ته ښورېدل او د خلگو مالونه ئې د حملې په څېر له يوه ځايه څخه بل ته ورسره وړله. کله کله به لا داسي هم پېښېده چي تش به ئې يوه کوچنوتی بکس ته مازي لاس وروړی نو سمدستي به ئې د هغه له خاونده څخه پنځوس او يا سل افغانۍ وغوښتلې. د سړي وخت په دې کش واکش کي ډېر تېرېدی چي د نيم فقير

- نیم جوالي له دې لېوني چپاوه څخه هم خپل ځان او هم خپل شيان وژغوري. دلته نو بنځي، کوچنيان، ځوانان ډېر تاو بالا کېدله. تا به ويل چي نو ټوله کابل اراده کړې ده چي نور نو د شمال په سفر رهي سي او يا له خپله ټاټوبي څخه د تېښتي کونه وکارې.

سپاهيان په دې وخت کي د ميدان قهرمانان ښکارېدله. سترگي ئې چپه وراسته په خلگو پسي اړولې را اړولې. ځکه يوازي د دوی خوله چلېدله چي ووايي: هلوکو پر دې خوا ولاړ سي او يا پر هغه خوا ووزئ. يو گړی يا بل گړی ئې په خښمېدلي رغ سره هم پر ځينو خلگو باندي زيرې نارې وهلې. خو ځيني معتبره سرکاري يا فېشنې کسان بيا له خپلو موټرانو سره د سلاميو په لار کي بې له تلانښو څخه په بې غمه زړه هوسا تېرېدله. دلته د سړي په خپل اجتماعي او سياسي دريځ ښه پوره سد رسېري چي زه په کومه طبقه پوري اړه لرم.

نیم ساعت وروسته د تلانښی د خوني دروازه خلاصه سوه. يوه چوپه خلگ چي په اوږو ئې ډکې سره وهلې په خپل خدای ورکړي زور دننه ورننوته او نور بيا لکه خوتي دباندي په انتظار کي چنډ پر چنډ پاته سوله. ځيني چالاکه او تکړه کسان د تلانښی د مامورانو سره داسي په خلاصه خوله او په خوږه لهجه رغېدله لکه د خپل کور سکه غږي چي ئې وي. خو ځيني نور بيا له دې طلايي چانسه څخه وچي شوندي محروم پاته وه. په دې مهال کي دا هم ليري نه وه چي يو هوايي راکټ دلته زمور په منځ کي له يوې خوا څخه وښلي او د ټولو سرنوشت په يوه شېبه کي پر بله خوا ورواړوي. ښه نو ما بې لاسه او بې پښو ته هم روڼ يا واری له ښه مرغه راوړسېدی. زما کالي ئې په خورا حیواني لېونتوب سره دې اوها خوا ته راوشنله او راوپاشله. د کسټ يو درې پيتي چي ما د گرباچوف د نونسم کنفرانس بيانیه ور باندي ثبت کړې وه، هغه ئې واخيستې او ضبط ئې کړې، په کږه خوله مي زاری ورته شروع کړې چي زما ټوله علمي سفر هم د دغي بيانې د ژبي او محتوياتو سره اړه

لري. خو حوالدار نه په دې خبرو پوهېدی او نه ئې زما پر چټي سور نا باندي غور نيوی. دا وينا هغه بل گڼت ما په دې نيت ثبت کړې وه چي يو خوئې د روسي ژبي د زدکړي له پاره په کار واچوم او بل د گرباچوف په هغه نظرياتي تجدد خان سم وپوهوم چي غواړي د معقوليت په عنصر د تاريخ جريان اداره کړي، چي خبره پر بله خوا راڅخه ولاړه نه سي نو د پيتو د ضبط له پېښي سره دلته رامعلومه سوه چي پيتي هغه مهال سپړی له ځانه سره وړلای سي چي اطلاعاتو او کلتور د وزارت د مامورانو له خوا کتل سوي وي او د سانسور ټاپه ئې خوړلې وي. زما ناکاره منطقو نو دلته کار نه کاوه، ځکه شنه خرتوبي د قانون په نامه پر هر شي غالبه وه. له ځانه سره په دې غمجن تصور کي ډوب وم چي بې له دغو پيتو به په خالي ټيپ ريکارډر د دې اورډه سفر غمېدلي شپې او ورځي بېکاره څنگه تېروم. ما خو نو داسي جوړه کړې وه چي يو ځل به د گرباچوف د وينا انگرېزي متن گورم بيا به هغه د روسي ژبي له متنه سره مقابله کوم او پيته بيا له همدې روسي متنه سره اورم څو چي په يوه ټک درې مرغۍ پر يوه ځای ښکار کړم.

دې ټکي ته به اوس راسو چي مور د دې لاري مسافر کله له لومړۍ تلابنۍ څخه راووتلو نو هلته نژدې يو کوچنی موټر ولاړ وو او هغه ته ئې له بار و ښې سره وروخېژولو. څه گړی وروسته موټرگی له سواريانو څخه تر څوکي پوري چخ پر چخ و بوزېدی. ځينو کسانو داسي فکر کاوه چي ښايي دا موټرگی به د آريانا په شرکت پوري اړه لري او وړيا به مو تر ترميناله پوري رسوي، خود د يوې دقيقې لار چي ئې تر ترمينال پوري ووهله نو سمدستي ئې د هر سپړي او هري پلندي پر سر باندي له سواريانو څخه سل افغانۍ واخيستلې. خلگ چي په هر فکر کي وه او يا ئې هر څه سره ويله خو زما له سره څخه د پيتو سودا نه وتله. يو چا چي زما غمجن مخ ته وکتله نو ئې راته وويل چي ده خپلي پيتي د کوټ په جېب کي اچولي وې او نو ځکه راتېري ئې کړې او چا ورڅخه وانه خيستي. ما ول چي رشتيا درته ووايم زه د خدای يو

ساده پټان يم او په دې چلو مي کورټ سد نه رسېږي. په صحبت کي مو سره ياده کړه چې پر پيتو باندي اوس څه بنا ده او کوم سړي پيغام به وي چې څوک ئې په دې وسيله د باندي وباسي. ځکه اوس خره، اوبنان، غوايي او هر څه د افغانستان په خاوره وزي او ننوزي خو مخه ئې څوک نه سي بندولای. ده په پارسي وويل: زمور هيواد اوس د ملا نصرالدين قبر دى چې درې خواوي ئې ايله دي او د يوې خوا دروازې ته ئې خوراغت قلف ورلو بدلې دى.

شاوخوا مي په ترمينال کي يو پلو او بل پلو په دې پسي د تلابن اوربوز بنوراوه چې گوندي خپلي پيتې بيا هم لاس ته راوړم. يو ډنگرى پښتون ځوان چې نري تېره برېتونه ئې وه دلته داسي ښکارېدى چې د څارندوى يو مؤظف صاحب منصب دى. هغه مي ودراره او ورته ومي ويله چې ستا دلته کوم امر چلېږي او که نه؟ هغه په ډېره سره سينه راغبرگه کړه چې وايه کاکاجانه! څه وايي؟ ما قصه ورته وکړه چې زما د علمي کار درې پيتې ئې په تلابني کي راڅخه وگرزولې او زه له دې بابته ډېر پرېشانه يم. ده وويل، په بې غمه زړه خپل کارونه خلاص کړه او بيا به زه يو څوک درسره کړم چې هغه پيتې بيرته دروسپاري. لږ څه د بيدارى ساه راپکښي وچونېدله او ژر ژر مي د کالو بکس د طيارې پر لوري ورچالان کړ. وروسته نو په هغه ځوان پوري ونښتم او دى چې به هري خوا ته تلى او راتلى زه به سم په پسې وم. د دې له پاره چې ما ته ئې راپام سي نو په عاجزانه مخ مي دلته هلته ارومرو خپل ځان په ليدى. څه گړى وروسته ئې يو بل زلمي ته وظيفه ورکړه چې له ما سره د تلابني تر لومړى کوټې پوري ولاړ سي او هلته پيتې ځني راواخلي.

پر لاري مي همدې زلمي ته د خپلو پيتو قصه کوله او ده چې هغه واورېدله نو ئې په ډېر تعجب له ما څخه وپوښتله چې آيا گرباچوف هم په دې ارزني چې ويناوي ئې څوک تر څېړني لاندې ونيسي. ده ته مي په يوه لنډکي جواب کي ورغبرگه کړه چې داوا کلن کلاسيک سوسياليزم له ټولو بنيادي اصولو څخه د رجعت جريان د گرباچوف په اقوالو او اعمالو کي ډېر ښکاره

انعکاس لري، ځکه نو په کار ده چي د دې نوو پېښو ماهيت د همداسي کسانو په اثارو کي وکتل سي. زما سره مرستندوی زلمی مي دې خبري ته راوستی چي د يو چا په آثارو کي پلټنه يوازي دا معنا نه لري چي هغه به زموږ خوښ وي بلکي د حقايقو دروښانه کېدو له پاره هر څوک بايد په خپله اصلي څېره کي وپېژندل سي. دامرکه مو پر خلاصېدو وه چي د مطلب ځای ته سره راوړسېدو او په دوو خبرو ئې تروښوولي پيتې له هغو کسانو څخه راواخيستې. چي زما پر زاريو او جگيو ئې کورټ غوږ نه نیوی. په دې بري باندي ډېر وغوړېدم او تر څه خوابدي مي په خوږه خوشحالي بدله سوه. تر دې وروسته په يوه بله تلانبي کي بيا د يو وحشي سپاهي تر حملې لاندي راغلم. په داسي حيواني منگولو ئې زما نازک او کوچنوتی جاپانی راډيو ټيپ ته لاس وروچاوه چي ما ول اوس به ئې ټولي ټوټې او پرزې پر ميدان باندي راته کوټه کړي. ده هم پر پيتو قبضه وکړه او يوه بل زلمي ته ئې په لاس ورکړې چي هغه پښتون وو. دې پښتانه ځوان ته چي ماتش دگر باچوف نوم واخيستی نو شديد ښکځل ئې هغه ته ورحواله کړه او زما په دې استدلال دی نه پوهېدی چي لکه څنگه چي د ښو خلگو د چارو څېړنه په کار ده همدغه شان د بدو کسانو يا ناکامه اشخاصو پلټنه هم ضروري راته ايسي. له ده سره مي يو ځای دگر باچوف پر ضد په ښکځلو او بد ويلو کي برابره برخه واخيسته خو دا خبره مي ورسره زياتوله چي يوازي په دې پوچ ويلو د چا غاړه نه وزی، بلکي بايد د تاريخ روان بهير سمدم وکتل سي او ځان په وپوهول سي. په آخر کي ئې د قوماندې په لهجه راته وويل: واخله کندهار په خپلي پيتې دي!

تر کوچنيو او لويو خبرو چي راتېر سو نو هغه وو چي بالآخره الوتکي ته وختلو او په هر خالي ځای کي چي د چا زړه غوښتی نو هلته کښېښستی. طياره لويه وه او په بره يا په پسرور ئې يوې او بلي خوا ته څنگ پر څنگ درې د ناستي ځايونه درلوده او شپږ نفره ئې ځايوله. په الوتکه کي دننه د خلگو سره

دا اندېښنه وه چې ځيني مالونه ئې پر ډاگ پاته سوه او طيارې ته نه سوه راپورته. چالاكه كسانو په ويره خوله څرگندوله چې مور خو تر آخره خپل مالونه راورسوله او الوتكي ته مو هم وځپړوله. ما له ځانه سره ويله، كه زما د كالو بكس چيري پاته سوي وي نو بيا معلومه نه ده چې څو ورځي به پرله پسې په هغه پسي ميدان ته ځغلم راځغلم. ځكه له دې نظم يا بې نظمۍ څخه وختي په څه نه پوهېدم. خو سودايي خلگو ته مي ډاډ وركاوه چې هر څه پر خداى وسپارئ ځكه يوازي همدغه امكان دى چې يو څه د زړه سوډه په كېداى سي.

دغه راز گرده بيروبار ته چې سپرى گوري نو نتيجه ئې په دې جمله كي راتولېداى سي چې ځيني كسان سفر كوي د پلندي له پاره او ځيني بيا پلندي كوي د سفر له پاره. دا هغه د ژوند فلسفه را په يادوي چې وايي: "خر د شپشتو د اورولو له پاره او شپيشتي د خره د خوړلو له پاره دي".

د الوتكي په ټكټ كي ئې الوتنه د ورځي پر درې بجې كښلې وه، خو اوس پنځه ويشت كم څلور بجې وې چې طياره والوتله او زموږ خيرني پښې له دې پاكي خاوري څخه پورته سوې. زموږ په ناباوره وطن يا مدفن كي د هري درجې يا رتبې سپرى د شرقي استبداد له بركته هيڅ كله تر هغو پر خپل سفر پوره باور نه سي كولاى څو چې طياره ئې له ميدانه څخه نه وي الوتلې.

له تاسي څخه دي پټه نه وي چې څه مو غرمه نه وه خوړلي او تشه گېډه په هوا سوو. بنايي دا به د طيارې پر وزن باندي مثبت تاثير هم لري. خو يوه شېبه وروسته د الوتكي چوپړيانو په نيم گيلاس مزه داره كولا او يوه وړه ټوټه خوندور كيك هم ونازولو. زما مخ ته د طيارې د خوراك پتنوس پورته نه بندېدى او ټوله لار زه مجبور وم چې د لاس په تكيه ئې لوړ ونيسم. د الوتكي چوپړي ته مي خپل مشكل ووايه خو هغه په دې خبره زما د قناعت او د ځان د نجات له پاره داسي آسانه جواب راته ووايه چې دا خراب سوي دى. زما يارانو دا نو بيا هغه راز تكليف وبولئ چې وختي ئې كورټ هيڅ تصور څوك نه سي

کولای.

تر یو ساعت او پنځه ویشت دقیقو وروسته د تاشکند میدان ته راوړسېدلو او تر پولیسي څارني چي راتېر سوو نو د تلابنۍ په سالون کي پند سره ودرېدو. دلته معلومه سوه چي نور شناخته خېل هم په دې طیاره کي راغلي وه. اوس نو دې ته انتظار ایستل کېدی چي بکسونه، پلنډي او باروېني پر روانه پټه باندي تر دې ځایه راسي. یو نیم ساعت وروسته چي پټه پر حرکت راغله نو خلگ داسي ورباندي راچور سوه چي د دوو گوتو لارنې تر منځ نه کېدله. له یوې خوا چي دا ډکې وي او له بلې خوا ما په سترگو ښه نه لیدله نو اریان وم چي زما بکس به څرنگه په لاس راسي. ستارجان ته مي وويله چي زما تور بکس کیلی. نه لري او ملائې ما په یوه سپینه تسمه ورتړلې ده. که دي چیري په سترگه سو نو درسره راواښې خله او تر مائې راوړسوه. خو دقیقې وروسته د ده مرسته وه چي بکس ئې وموندی او تر ما پوري ئې راوړسوه. دا هم یو غټ تصادفي بری وو چي بکس مي له الوتني څخه نه وو پاته سوی او له ما سره یو ځای په الوتکه کي راغلی وو. اوس نو ټولو مسافرانو دې ته زورونه وهل چي تر نورو ځان دمخه کړي او له ترمیناله څخه ژر ووزي. د خلگو لوی کړکچو، د کوچنیانو سوي ژړاوي او د غټو تجارتي پلنډو کوټي په دې کوچنوتي سالون کي یوه داسي غمېدونکې فضا جوړه کړې وه چي د "سفر" خوښي ئې په "سفر" باندي اړوله. د تلابنۍ مامورانو چي تر ډېر ځنډ وروسته ناوخته تلابني پیل کړه نو هر ځل چي به تلواري خلگ کوټه ورباندي راچور سوه نو دوی به په یوه سلا د څارني کار پرې ښووی او بې له توپیره به ئې هم د مخ او هم د شا کسانو ته په چغنده آواز ویله چي له دې ځایه ليري ولاړسئ.

موږ به ټوله شاته ولاړو خو د کار له بیا شروع کېدو سره به بیا هم هغه چالاکه کسان چي د اجتماعي ډاروینزم په حساب یوازي دوی باید ژوندي پاته سي، تر گردو دمخه به په نوبت کي تیک ودرېده او خپل کار به ئې په

بري سره مخ ته واهه. زه چي څوک کرته مخ او شا ته ولاړم، راغلم نو مي دا ومنله چي بايد د خپل همېشني سرنوشت له حکمه سره سم ځان ډانډوځ وبولم. ولاړم په يوه آرامه چوکۍ کي هلته گونډه يو ځای کښېنستم او د دې لوی انډوخر د منظرې مفت سيل مي کاوه. شاوخوا خلگ تېرېدله او راتېرېدله. ځينو ئې پر بې عدالتيو باندي خپلي تبصرې کولې او له ځانه سره به بوښېدله. زما د سن يو پوخ سړی چي د قهرېدلي غالبوزي په څېر ئې هري خوا ته بد بد کتله، خپل يوه شناخته ته ئې وويله چي په کابل کي ئې له ما څخه درويشت زره افغانۍ د زياتي وزن په حساب پر مال کرايه واخيستله خو د ځينو کسانو خورا ډېر مالونه ئې بې له پيسو دغسي وړيا راتېر کړه. د غاښود چيچلو په حال کي ئې دا خبره تر خوله راووتله چي څه وکړو د عيال غم اخیستي يو او بلي خوا ته مو مخ نه گرزوي. خو په دې بې عدالتي او بې قانوني کي هم سړی د زړه ويني خوري. سړي ته څرنگه قهر ور نه سي چي له يوه څخه هېڅ نه اخلي او له بله څخه په ژوند د بدن پوست کاږي. زمور وطن چي تل د دغه راز شکايتونو يو تاريخي ټاټوبی دی نو اوس له داسي بې اثره انتقادونو سره د خلگو غوږونه آموخته سوي دي او چندانې سر نه په گرزوي. وايي ئې، اوري ئې او له زړه څخه ئې باسي. د شپې نه نيمې بجې سوې له ما سره چي هېڅ تجارتي متاع نه وه نو تر ټولو وروستی د دې وار راورسېدی چي په يو څو دقيقو کي د انتظار له دې عصري بنديخانې څخه راووزم. په دباندي کي هري خوا ته رنگارنگ څراغان ځل و بل لگېدله. هغه توره دربه يا توره دربله مي له ياده ووتله چي د کابل پر ښار باندي ئې خپسکه پرته وه. له پخواني دود سره سم د مېلمه پال په نامه هېڅوک زما مخي ته نه وه راوتلي چي لار و ليکه راوښيي او د اوسېدنې تر ټاټوبي مي ورسوي. يو ټکسي مي راوگرزوه خو د "لابزک" په نامه هغه هوټل ئې نه وو ليدلی چي په کابل کي يوه چا زما د استوگني له پاره راښوولی وو. بل مي راوگرزوه هغه بيا پنځوس روبله راڅخه غوښتله. زما ټوله جايداد هم دغه پنځوس روبله وه

حُڪه راته ويل سوي وه چي تر دې زياتي پيسې اجازه نسته چي شوروي ته ئې شوڪ له ځانه سره يوسي. بل يوه دېرش روبله راڅخه وغوښتله خو زه د لسو روبلو په دريځ کي کلک ورته ولاړوم. څلور پنځه ټکسيان بيا هيڅ دغه لوري ته نه تلله او د "نيت Het" په کلمه ئې ځان ته نجات او ما ته جواب راکاوه. له ما سره د دې خبري ډار هم وو چي د بکس په خاطر څوک د بډاي خيال راباندي و نه کړي او د توري شپې په پرده کي مي دارالبقاء ته وا نه ستوي. يو ځوان رانژدې سو چي ما ئې موټر هلته نه ليدى خو د پنځه ويشتو روبلو نرخ ئې راته ووايه. ځيني کسان چي د "لابزک" په نامه به نه پوهېدله نو ما ته به داسي وسوسه په زړه کي راولوېدله چي ښايي دا به زه غلط وایم او هغه به "لاپزيک" يا "لاپزوک" او يا داسي يو بل شی وي. د دې لغت ټوله طرز آوازونه مي د محاورې په استعمال کي په کار اچوله چي مشکل مي په حل سي، خو گټه ئې نه کوله. په داسي حال کي چي اوس نو د پنځوسو روبلو وړ کولو ته هم حاضر وم، زما د سن يو سپين ږيري موټروان لس روبله نرخ راته ووايه او زه بې له ځنډه په يوه ټوپ د ده ټکسي ته په تلوار وړ پورته سوم. په لار کي ئې درې کسان نور هم موټر ته راوخپړوله او ما ته هر گړی په زړه کي اندېښنه راگرزېدله چي ښايي په يوه تلکه به بند سوي يم. په هر حال سرنوشت ته مي ځان وسپاره او ځان ته مي ډاډور کاوه چي ما ته خپل ژوند څه په لاس راکړي دي چي اوس نو بيا له مرگه څخه لا هم بېرېرم. ټکسي موټر ښه ډېره لاره ووهله او د تورو سرکانو په يو ځای کي موټروان يوې خوا ته گوته ونيوله او راته وئې ويله چي "لابزک" هم هغه دى. له موټره ئې تاسوم او ده ته مي د پيسوله ورکړي سره کورودانى هم ووايه.

کله چي له خپلي باروښي سره هغې ودانۍ ته ورننوتم نو هلته مي تر هر څه دمخه په پورې زړه وويله چي زه د علومو د اکاډيمۍ مېلمه يم. نو کړيوالي بوډۍ راته وويل، دلته ځای نسته. ما په جواب کي ورغبرگه کړه چي: "لابزاک" به هر ورو ځای راکوي. دې چي زما خبره واورېده نو ئې راته وويله

دا "لابزاك" نه دى بلکي د "وستوك" په نامه يادېږي.

هک حيران وراخطا ودرېدم چې زه ئې اوس د دې لوى ښار په کوم گوټ کي د توري شپې غېږي ته ورغورځولى يم. د خپلي بد چانسۍ هغه پخوانۍ خاطرې مي يو په بل پسې قطار په زړه کي راتېرېدې چې زما ژوند ئې هر وخت له سختيو سره مخامخ کړى دى. يوه بله پنډه بودۍ چې په هم دې سالون کي گوښه ناسته وه نو په لوړېږغ ئې راناري کړه چې "لابزاك" دلته نژدې دى. پر راسته لاس به ووزې، بيا به په زينو کي تېر سې، تر هغه پسې به پر چپه لاس راوگرزې او مخامخ به دغه هوټل ته ورسې. ما ول زه له يوې خوا سترې ستومانه يم له بلي خوا په سترگو شى نه وينم او له بلي خوا دلته تکه توره دربله ده، نه زه راسته پېژنم او نه دي په چپه پوهېږم. يو څوک راسره ملگرى کړئ چې تر دغه ځايه مي ورسوي. له بوديانو څخه يوې په چغنده ږغ راته وويله: داسي بېکاره څوک دلته نسته چې له تاسره ولاړ سي او لار و ليکه دروښيي. په آخر کي دلته يو ناست ځوان چې زما په مشکل وپوهېدى سمدستي راوپاڅېدى او بکس ئې هم راسره واخيستى، څلور دقيقې وروسته ئې د کپرو ورو لارو څخه د لاپزک د هوټل سالون ته راوستلم. ځوان د داغستان اوسېدونکى وو او ډېره مننه مي ځني وکړه.

اوس نو بيا دلته د هوټل ځواني نوکريوالي نجلۍ راته وخرنډل چې دلته ځاى نسته. دې ته مي نو په ټينگه وويل چې زه له دې ځايه څخه په وهلو، ډبولو او ټکولو هم نه ځم. گوره په هغه کوچ کي شپه تېروم چې د دغه سالون په پاى کي بېکاره پروت دى. د هغې پلمې او بهانې چې گټه و نه کړه نو ئې بيا راته وويله چې بايد د شپې د تېر له پاره اوز رولونه واچوې. ما ورغبرگه کړه چې زه د ازبکستان د اکاډيمۍ په بلنه راغلى يم او ستاسي د پيسو ټوله حساب و کتاب په هغو اړه لري.

مور ته خود عنعنې اخلاقي درسونه داسي ښوونه کوي چې د انسان له پاره سمه لهجه او نرمه وراشه په ژوند کي د بري يوه منلې نسخه ده. خو عملاً

زما د ژوند تجربه دا نتیجه راکوي چي لجاجت، سرتمبگي او پر خپله خبره ټينگ درېدل يا له خپله خړه څخه نه تا کېدل هغه طريقه ده چي چندانې ناکامي نه لري او د بري زيات شواهد ئې هر کله موندل کېږي.

زما جدي ټينگار او د وچ ضرورت اصرار "بیدار خوابه" نجلۍ دې ته واداره کړه چي ضرور مي پر سور نا غور ونيسي. زه خو له وختي څخه په دې پوهېدمه چي بنايي دلته به زموږ د اکاډيمۍ يو شمېر کسان راغلي وي. اما څرنگه چي دوی زما په څېر د ځان د تبارز ښه استعداد نه درلودی نو نجلۍ چندانې نه پېژندله او نه ئې د دوی نومونه تلفظ کولای سواي. يوازي "موسی رحيمي" دې ته معلوم وو چي ما ته ئې رانېووی. نو کړيواله نجلۍ راسره راولاړه سوه او زه د خپلو ټولو پلنډو سره تر شا په دې پسي رهي سوم. په ليفت کي ئې نيخه چي کوم منزل ته وڅېژولم خو بيرته ئې بيا د زينو يا ځينو له لاري څخه يو څو منزله راتا کړم. په دغه وخت کي د تره کود د پاچهۍ "کته سئ سپاره سئ" پښتني وراشه هر گړی را په يادېدله. په دوهم منزل کي ئې د څو کوټو دروازې په خورا شدت په سوک وروټکولې. تر اوسه لا چا دروازه نه وه خلاصه کړې چي په دهلبز کي هاند صاحب له يوې کوټې سر راوايست او د ده د ليدو سره مي خپل مسايل حل وبلله. کرار کرار نور انډيوالان هم يو په بل پسې راپيدا سوه. روغېږونه مو سره وکړه او مجلسونه مو ښه تاوده سوه. دوی خو تر ما دمخه وختي راغلي وه نو ما په هيواد کي ورځني حالات ورته بيان کړه. ټولو زما له پاره د ډوډۍ د تيارېدو سربسته پر غاړه واخيسته. ايشېدلي هگی او ترڅي چای له ډوډۍ سره په دوږدنگ راته برابري سوې. اوس دلته بوره د نه پيدا کېدو په وجه د چايو له کلتوره څخه حذف سوې ده. په دې منځ کي يوه انډيوال د خرما په نامه يوه مېوه هم راته کېښېووله. دا خرما نه ده هسي د خرما رنگ په بدېږي، بلکي د يوه بي خونده خرماو سره په بي خوندي کي پوره شباغت لري، چي هغه کله ناکله زموږ بازارو ته هم راشيوه کېږي. دا مېوه چي د منې په اندازه ده د بيهي سره

بنايي په بې خوندي کي يو څه سيالي وکړي. خان محمدايوب خان به زياتره پر بيهي باندي ټوکي کولې او بې کيفيته سوډل کسان به ئې هم له بيهي سره مشابه کوله. کت کت به ئې وخنډله چي بيهي هم اوس په مېوو کي شمېرل کېږي.

رحيمي صاحب د دې خوږو د تيارېدو په روان فعاليت کي ځان ډېر سترې کاوه. دغه ځوان چي زموږ په اکاډيمي کي خپل ځان چندانې نه وو خرگند کړی خو دلته ښکارېده چي د اخلاقي اهلېت او لياقت ډېر ښه خصوصيات ئې له ځوانۍ سره يو ځای سوي دي. ځکه نو دی ټولو اوزبکانو هم پېژندی او هغه متل ئې سړي ته ور په ياداوه چي "کلی په نامه لري يو خوی تر نورو ښه لري".

کوچنۍ خبري نو بې حسابې ډېري دي خو زه ئې بالاخره په هغه نومره کي له معتمد صاحب سره مېشته کړم چي دوې کوټې ئې يوه د ناستي او بله د خوب له پاره درلودې. د خوب کوټه جنتي معتمد په خپله خوښه يوازي ما ته راپرېښووله. دوه بستره له خپلو ټولو لوازمو سره هلته تيار ښکارېدله. پر هر چپرکت باندي چي د ناوي د ځای په څېر ايسېدله د خورا ښکلي او ځلېدونکي ټوکره خوشحالوونکې روجائي گاني هوارې وې. دوه مېزون، د کالو له پاره يوه غټه الماری او لويه قدنمايه هيڼداره په دې خونه کي ځای پر ځای لیده کېدله. د ناستي په کوټه کي ئې خورا غټ تلوېزيون او يو بې سده لوی يخچال د مېزونو او چوکيو سره توجه جلبوله. هر څه سامبال وه، خود تليفون له نعمته څخه ئې برخه نه درلوده. کلکينان ئې نه تړل کېده او جالی. ئې هم نه درلودې. د تليفون غارونه وه خو تارونه ئې ځني ټول کړي وه.

سره له دې چي د لمبېدو د تشناب له پاره ئې ښه پراخ ځای درلودی اما يو ناکاره نالايقه سرکاري مهندس هغه داسي تنگړی جوړ کړی دی چي د هوټل د نورو وسايلو له پراخۍ او لویۍ سره کورټ شباغت نه لري. د پخوا د شوروي او د اوس د خپلواکو حکومتونو د اتحاد په ټولو چارو کي د اجزاوو د

تناسب يا توازن تر منځ دغه شان بې ډوله نيمگړتياوي هر چيري په مخه راځي. يوازي عيب په همدې تمدن کي دادئ چي د هر کل په اجزاوو کي ئې لازم تعادل درک نه لري او نو ځکه د نيمگړتيا په وجود کي ئې نېنگني له سترگو څخه ځان پټوي او چا ته نه معلومېږي.

چي قصه بلي خوا ته راڅخه ولاړه نه سي نو هغه وو چي په داسبا سهار له معتمد صاحب سره يو ځای د چايو د چنبلو په تلابن د هوټل کانتين يا بوفيت ته له دوهمه منزله راتا سوو. د بوفيت دروازه په لوی قلف کلکه تړلې وه او د هوټل غاوچي مور ته د يوې پوښتني په جواب کي وويله چي په څه نه يم خبر. باره دباندي راووتلو او په نژدې شاوخوا کي يو ځای ته ورغلو چي ترڅې چای ئې له تروې يا سرکې وچي ډوډۍ سره په يو څو پيکه ورکولې. سماوارچي هم چرسې، هم شرابي، هم پنج عيب شرعي او له روان تقريره څخه خوشخويه موالې ښکارېدی. په ډډ بورې آواز ئې د اوزبکي ژبي زبیره ږغونه تر بيري خولې درانه درانه را ايستله. لېونی، لېونی ښورېدی او دې حرکاتو ئې د سړي توجه ځان ته ډېره جلبوله. ښه زار خوره ځوان معلومېدی. په زبیره خندا ئې په ماته ماته روسي ژبه راته وويل چي تاسي به هم له ترخو چايو سره زموږ په څېر بالاخره پوره آموخت ونيسی. ډېر تشويش مه کوئ، پرېشاني خو د سړي زړه خوري. زما معتمد ملگري ته ئې وويل چي له کومه هيواده راغلی يې. هغه د ورځني جرياناتو د مصلحت له مخي داسي درواغ ورته وويله چي زه هندی يم. وروسته معتمد ما ته څرگنده کړه چي اوس دلته د پښتنو يا افغانانو له نامه سره سخت حساسيت راپيدا سوی دئ او نو ځکه هر چا ته خپل ځان هندی معرفي کوم. له دې يادوني سره ئې ما ته هم دا اندېښنه راپيدا سوه چي زه به څرنگه خپل درواغ او رشتيا د ځان د نجات له پاره سره يو ځای کړم. په پای کي تر ډېر چورت وروسته دې نتيجه ته ورسېدم چي يو خورا ناشناخته يا ناپېژندلی نوم به وراخلم او د دې راز پوښتنو مخه به ئې د هغه په جواب له ځانه څخه گرزوم. پنځوس کاله پخوا تر

شاد خپلي هغي کوڅې نوم را په زړه سو چي خلگو د مسليانو کوڅه بلله، ولي د سرکار په دفتر وکي د ميرزاانو له خوا د خوگيانو په نامه يادېدله. اوس نو هر څوک چي له ما څخه د ځان پوښتنه کوي په پوره زړه هغه ته په جواب کي وایم چي د خوگيانو یم. په دې توگه زما درواغ او رشتيا دواړه يو ځای د اعدادو د وحدت ډيالکتیکي نمونه گڼله کېږي.

که څه هم زما له راتگه څخه د دې ځای اکاډيمي په وختي کي لا خبره وه خو د هغې عمومي بې نظمۍ يا بدنظمۍ له برکته چي اوس پر دې مخکو را روانه ده، هيچا د پخوا په شان په ما سر و نه گرز اوه او هر مؤظف مامور په يوه يا بله پلمه ځان له خپله مسؤليتته څخه خلاصولای سي. دلته به پخوا د نومبر پر اوومه نېټه د اکتوبر د ستر انقلاب شانداره جشنونه روان وه خو اوس ئې د رخصتۍ له عطلته څخه هر څوک گټه اخلي اما د خوبنيو له حرکتته څخه ئې ځان کارې. زما له شامته څخه سرپر سر څلور ورځي پرله پسې بېکاري يا رخصتي سوه او که "رحيمي" غوندي پوه زلمی زما په ناپوهي نه وای پوهېدلی نوزه به د خپلي بې کفایتۍ له کبله د هوټل په عصري ودانۍ کي له لوږي څخه کچول سوی وای. د رحيمي له سره څخه په دې سد رسېدلی وو چي ما د خپل تاريخي چادي توب له کبله د دغه علمي سفر له وړيا تجارتي چانسه څخه زموږ د نورو علمي تاجرانو يا تجارتي عالمانو په څېر هيڅ راز حياتي استفاده نه ده کړې. ځکه نو دی په خپله راغی او زما پر حال ئې د پېرزويني له مخي پوښتنه وکړه. ما هم د وچي اړتيا له کبله دا جرئت وموندی چي د خوږو او چښو له پاره دوه سوه روبله پور ځني واخلم.

په پنځمه ورځ د اکاډيمۍ مېلمه پاله ليوډميلا راغله چي زموږ په حال ځان خبر کړي. د خپلو خبرو په سر کي ئې وويله چي په مسکو کي د شوروي اکاډيمۍ څو ورځي کېږي چي ترلې ده او هلته تلفون څوک نه پورته کوي چي موږ د خپلو چارو هدايت ځني واخلو. زه ئې دې خبري ته ډېر اريان سوم. ځکه په ژورناليستي خبرونو کي اوس پوره دوې مياشتي کېږي چي

از بکستان خپلواکۍ ته رسېدلی دی خو عملاً لا دا گړی هم د یوې کوچنۍ ادارې د چارو لارښوونه د مسکو د اکاډیمۍ له مرکز څخه غواړي. دا نو ډېره عجیبه خپلواکي ده چې مسکو په دې نه پوهېږي چې څنگه ئې ورکړي او دلته بیا ازبکان په دې نه پوهېږي چې څنگه ئې ځني واخلي. د لیوډمیلا له قوله د چارو مشوره په مسکو کې له هغه بېروویچ څخه اخیسته کېږي چې ما وختي له دهغې پلا په سفر کې د خرسوویچ په نامه بللی وو. هیڅ تصور مې نه کاوه چې دلته لاهم پر مور. د هغه حیوانزي فرمانونه چلېږي.

لیوډمیلا چې یوه بنایسته مهربانه په ژبه پوه نجلۍ وه په خپلو خبرو کې ئې وویل چې ما ته نه ده راملومه چې تاسې ته د خرڅ له پاره څو نه پیسې درکولي کېږي. دا معلومات لازمه ده چې له مسکو څخه واخیستل سي. سل روبله ئې له خپله جېبه راوکنېه، ما ته ئې راکړه او زما پاسپورټ ئې د رسمیاتو له پاره له ځانه سره واخیست.

یوه بله ورځ بیا لیوډمیلا په دې هوټکل کې مېشته افغاني عالمانو ته د یو رمازه په توگه داسې تر غور ورتېره کړې وه چې تاسې خو به پیسو ته سمدستي عاجله اړتیا نه لری؟ یعنی هر یو له غټو انډیو سره راغلی دی څو زیاتي روپی پر وگټي. دا خوارکۍ په دې واقعیت نه پوهېدله چې د پوهانو په ډله کې کله ناکله ما غوندي یو تاریخي ناپوه هم بې له پلنډو څخه تش او تور راتېرېږي.

پخوا د اکاډیمۍ غړو ته لس، پنځلس او شل روبله له علمي درجې سره سم د ورځي په حساب د خرڅ له پاره ورکول کېدله. خو څو ورځي وروسته چې ئې تر ما پوري خپل خرڅ راورساره نو راملومه سوه چې زما له پاره ئې د اکثر حد پر ځای اقل حد ټاکلی دی. ځکه هغه چاته چې پخوا به لس روبله د ورځي ورکول کېده، هغو ته ئې سړي سر د ورځي پنځه پنځوس روبله تادیه کړي دي. ما ته که څه هم د ورځي څلوېښت روبله راکوي خو د پخوا د شلو روبلو ارزښت هم نه لري. دا سرچپه محاسبه چې منطق ئې نه راملومېږي او

د سپینېدو له پاره ئې د مراجعې ځای هم نسته د هغې نوي گډوډۍ نتیجه ده چې د گرباچوف له پیریستروکه څخه زېږېدلې ده.

په تېر سفر کې خو زه په خپله د خرڅ د اخیستلو له پاره د محاسبې دفتر ته ورتلمه خو دلته بیا له ښه مرغه قاعده داسې ده چې د مېلمه پالې په لاس هره میاشت تر هوټله پورې فمڼ یعمل راوړه کېږي. د دې قاعدې ښېگڼه دا بولم چې د "شاه میته، شاغلي میته" له زجره څخه تاسې ته آزادي درکوي او د محاسبې د هیڅ مامور تریو تندۍ او د هیڅ میرزا بوڅ مخ نه وینی چې پر تاسې ئې دغه مفتي روپۍ نه پېرزو کېږي.

په ژوند کې چې هر سړی د هر گړي رنگارنگ پېښې گوري نو په دې لړ تخاو کې سم نه پوهېږي چې خپل بیانونه له کومه سره راوینسي او د لوستونکو څه راز علاقې په نظر کې وساتي. زما په خیال ښه به دا وي چې د خپل مغز جریان ته واگي وروسپارو او وگورو چې هغه څه چپه چرلندی. راباندي وهي او د کوم انتخاب پر کړو وړو لارو باندي مو اچوي. د همدې پرېکړې له حکمه سره سم نو دا دئ بازارو ته راووتلم. ترافیکي اشارې هر چیري سته او په منظم ډول سرې کېږي، ژرېږي او زرغونېږي خو لکه څنگه چې د وگړو بېره له پولیس څخه هېره سوې ده د تمدن ترافیکي مقررات همدغه شاني نه پالل کېږي او د هر سن خلگ زموږ په څېر د سړکانو پر هر ځای اوږي راوړي. یوازي د موټرانو ډېروالی دا جبر له منځه نه دئ وړی چې موټروانان ئې لا اوس هم ځانونه په اجراء مکلف گڼي. خو د نوي آزادی او ډیموکراسۍ له انحرافاتو سره ښایي دغه مکلفیت هم نن سبا په بې شمېره ټکرونو سره پای ته ورسېږي.

دلته هر څوک له اقتصادي بې ثباتۍ سره خورا په عذاب دئ. د تېر ژوند پوچ ثبات اوس دلته یو خوب او خیال ښکاري. هغه ورځ د رئیس په سویه یوه مهم سړي راته وویل چې دلته خلگ پیسې راوړي او زموږ شیان پر هره خوا راڅخه وړي خو موږ ته یو څو بې ارزښته کاغذونه پاتېږي. د دوی

سردارانو صوبدارانو ته دا چل نه ورځي چي څرنگه يو داسي نظم په دې اله گوله کي ايجاد کړي چي په خپله آباد سي او د شيانو خرڅلاو ئې د اقتصادي انکشاف او قدرت په يو عامل باندي واورې. يو بل عالم مي بيا وليدی چي په خپل غټ او پاک دفتر کي لاس تر زنه بېکاره چور تکی ناست وو او په دې نه پوهېدی چي په کوم ميتود خپلي علمي او تحقيقاتي چاري مخ ته بوزي. د پيري سترویکه په ځلانده او روښانه لار کي هدفونه، کارونه او ميتودونه ټوله له لوی او کوچني څخه پر يوه مخ ورک سوي دي. خو د انسانانو خوړل، چنبډل، اوسپدل، اغوستل، لوبېدل او داسي نور او نور به له توقفه په دې حال کي بيا هم ادامه لري.

د هغو تودو تجارتي هلو ځلو په منځ کي چي زما پر شاوخوا جريان راته لري، کله ناکله پر ما باندي هم وخت ناوخته نابنده کسان دروازې ټکوي او د ټوکړانو يا دسملانو د علمي سوداگر خيال راباندي کوي. زما د نې يا نيت جواب بې له شکه دوی ته ښکرو درواغ معلومېري. "فنائی" صاحب چي د اکادیمی يو خپرونکی دی د هر عالم سوداگر يا سوداگر عالم له پاره ئې د گټي معيار يا نصاب دوه لکه افغانی ټاکلی دی. ما ته د سعدي هغه بيت هر گړی په دماغ کي راگرزي چي وايي:

نه محقق بود نه دانشمند

چارپائی بر او کتابی چند

يو څو کاله پخوا که مور ويلي يا ليدلي وای چي د دې ستر شمالي گاونډي ځوان نسل به د کمونيزم په هغه مرحله کي چي کار به د استعداد او ورکړه به دارتيا په اندازه وي، د اکادیمی د هوټل پر کوټو به گريزي او له خواره افغانستانه څخه به ئې د څو متره جاپاني ټوکړانو او دسملانو په موندلو پسي راوهلي وي. ما ته هم پر خپله پخوانی غولېنگی او اوسنی شودگی باندي غبرگه خندا رايي، او د غربي پوهانو هغه ليکني را په ياد پيري چي ويل به ئې تر شا پاته مملکتونه يوازي د سوسياليزم له لاري په کاپيټاليزم پسي ځانونه

رارسوي.

زه همدا اوس د اکاډيمۍ په هوټل کي او د اکاډيميانو په ټل کي حتی په دې شرمېرم چي ووايم کتابخانو ته ځم او هلته په زړو آثارو کي د ژوند نوي حقايق لټوم. علمي څېړنه او پلټنه په دې فضا کي د پر سد سړي له پاره د شرم او د بې سده له پاره د لېونتوب خبره ده.

خارجي خبرونه چي دلته په خپله کوچنۍ راډيو کي اورم نو بنکاري چي د افغانستان کشاله يو ځل بيا هم د سياسي منافعو پر مېز باندي د رېرور او بې رېرو له خوا څخه شغل کېږي او له دې غږ کي څخه هر څوک غواړي چي خپل کوچ راټول کړي.

هغه خلا چي زموږ په هيواد کي د سرو لښکرو له انقلابي وتلو سره راپيدا سوې ده او گاونډي دوستان ئې دې ته هڅولي دي چي په خپل متضاد نفوذ هغه ډکه کړي، همدغه ته ورته يوه پروسه په دې سيمو کي هم تر سترگو لاندي تېرېږي. له يوې خوا د دې هيوادونو تر منځ مذهبي، کلتوري، او تاريخي پيوندونه او له بلې خوا ايتنيکي او فرقوي انفراديتونه هم ورسره مخ پر انکشاف دي. حتی پاکستان او ايران پر جدي حرکت راغلی دی چي د خپل نفوذ د زياتېدو له پاره ئې لويې رځنې ولټوي. لکه د شوروي په ننوتلو کي، دوی هم له دې نفوذه سره بنيابي خپلي ذاتي ستونزي له ځانو سره يو ځای ننباسي او د جرياناتو بهيرونه نور هم داسي سره ولږي يا ومرورې چي حل ئې يوازي د تاريخ په لوی طبيعي څرېږي کي يوه زمانه ځان څرگند کړي.

هغه بله ورځ مي د يوه لوی مسجد له مخه سره د مېز پر سر باندي په اوزبکي ژبه او عربي خط باندي د مذهبي ادبياتو يو زيات شمېر آثار وليدله چي څرځلاو ته وړاندي سوي وه. څرنگه چي دلته پر هر شي باندي خلگ د کتلو له پاره راټولېږي يا راپنډېږي نو د دې آثارو نندارې ته هم لڅ سړي او رېر خريلي زلميان له يوې خوا او بلې خوا څخه راگرزېده، تر کتنې لاندي ئې

نیوله او هم ئې پیرودله.

تاشکند خورالوی او ډېر غټ ښار دی. آبادی ئې یا ودانۍ ئې تر حساب تېرې دي. خواپاکي هم لري او د ژوند زیاتره وسایل ئې زموږ په پرتله پر عصري تمدن برابر دي. روسي او اوزبکي دواړي ژبي د ښار په هره ښه ښه کي په څرگنده توگه اور ډېه کېږي. اجتماعي وضعه ئې هم د ستاینې وړ ده ځکه څوک چنداني په چا پسي نه گوري. خو که د خیره سره د چپه چرلندپو دوره پر اور سپېده او د تاریخ پر زاړه خره باندي سپاره سوه نو خورا ژر به ئې د مادي نعمتونو ځای روحاني رجعت ونیسي. لاکن له هر څونه تر شا تگه سره دا تصور نه سي کېدای چي د کندهاري ذهنیت په معنا رپروره مسلمانې به دلته مسلطه سي. ځکه د اويا کالو ښوونې او روزني دغه شان امکانات په رېښه کي له منځه وړي دي.

په بازار کي د کالو او جامو زیات ډولونه لیده کېږي. خو محلي کلتور ئې په هغه اوزبکي یا تاجکي خولۍ کي ځان پوره ښکاره کوي چي پر خریلي سر باندي جگه ولاړه وي. نارینه اوزبکان د کندهاریانو په شان سر پاک خریي اما د ژمي په سرو کي پر خریلي سر باندي د پوست بېره خولۍ پر سروې. د بېلابېلو توکمونو تر منځ د نسل گډېدنې خورا په زړه پوري انساني څېرې ایجاد کړي دي، مثلاً هزارگي بڼه لیده کېږي چي شنې ښایسته اروپایي سترگي ئې وي.

را به سو نرخ او نواته. زه چي له کابله رارهي کېدم نو هلته د روبل نرخ په اتلس افغانس وو. په دې حساب نو د شیانو نرخونه یو له بله پرتله کېدای سي. یو گیلان چایي په لس کوپیکه او یوه کوچنۍ ټیکۍ یا ټیکله چي "بولچکه" ورته وایي په شل کوپیکه رانیول کېږي. هندوانې کیلو په یو نیم تر دوه روبله او خټکی هم دغسي. سیب یا منې د کیلو په حساب په اته تر لس روبله او انگور له دوولس څخه نیولې تر پنځلس روبله پوري. ښې مغزني بریاني پلۍ یا مومپلۍ له دوولس څخه تر څورلس روبله پوري. د ډوډۍ ټکۍ

مي په بهلا بېلو دولتي او شخصي دوکانو کي په لس ، پنځوس تر اتيا کويکه پوري رانيولې ده. د دې تفاوت سبب به نو له ما څخه نه پوښتې ځکه په هر حال دا د نرخونو يوه بې نظمي او يا د يوه نوي نظم بې سنجشي و بولئ چي د اقتصاد په برخه کي پوليسي غوندي تحقيقات ايجابوي. سيخ کباب څلور سيخه نن په اته روبله خوړل کېدای سي. پنډي ورجي له غوښو او ډوډۍ سره په څلور روبله ملاوېږي. ښه کشمش په دېرش روبله او مميزي په پنځه ويشت روبله وايي. هېل کېلو په يو سل او شپېته روبله. اومه نخود او ماش هر يو کېلو په اووه روبله. پنډي ورجي په دولتي دوکان کي په څلور روبله او درې اويا کويکه خرڅېږي. غوښي په پنځه دېرش روبله کيلو ملاوېږي.

د دې ټولو پرېمانيو په منځ کي زه په دې نه يم بريالی سوي چي کوچي وخورم او يا وچي چايي چيري رانيسم. آبگرمي هم علمي سوداگرو په بازار کي چور کړي دي او نيکلي چای جوشه هم پر ما نه ده پېښه سوې چي رائي نيسم. له دې بابته نو يو څه په تکليف يم ځکه هر سهار په ترڅو چايو پسي مجبوره يم چي يو څه ځکل لاره ووهم.

که څه هم دلته زياتره نرخونه هره ورځ مخ پر لوړه گړندی ټوپ وهي خو مور چي په کابل کي له گراني سره پوره آموخت نيولې دئ نو بيا هم شيان ارزانه راته ايسي او بې له چورته پيسي پر راباسو. لاکن د دې ځای معاش خوره يا تنخاخوره خلگ خورا زيات په عذاب دي او هره ورځ له دې نوي آزادي څخه چي د پيسو د غلامۍ زېري ورکوي تر پزي پوري راغلي دي. نتيجه به ئې ضرور خړی او خرېږی وي.

که مور د مارکس هغه شاخص په نظر کي ونيسو چي د ټولنيز انقلاب ماهيت د ملکيت د روابطو په تغير کي ځان څرگندوي نو په ډاډه زړه ويلاي سو چي دلته يو غښتلی انقلاب روان دئ اما داسي يو انقلاب چي مارکس ئې په خپلو څېړنو کي پيش بيني نه وه کړې.

تاشکند چي پخوانيو تاشقند باله او اوس په روسي حروفو کي

تاشکینت ویل کېږي، په ژمي کې عجیبه هوا لري. یوه میاشت دمخه دلته واوره واورېده. بیا هوا د سانتيگراد یوویشتمه درجې ته ورسېده. اما په دې حال کې هم د هوا د رطوبت په خاطر سړی مجبوره کېږي چې هم بالا پوښ واغوندي او هم ورینه خولی. پر سر کړي. یو څه اورښت چې بیا په دا بله ورځ وسو نو درجه ئې یو دم د صفر درجې ته راټیټه سوه.

تاسي ما ډېر وبخښئ! زه اوس په داسې حال کې چې د نوچه او نیمچه سوداگرانو لېونۍ ځغاستي د رانیولو او خرڅولو له پاره زما په چارپېریال کې په بېړه رواني دي او زه چې هم ضرور د اوز بکانو په نظر کې د پاخه عمر یو سیانه سوداگر ښکارم نو زما د نې پر جواب ئې هېڅ باور نه راځي او امید ئې نه راڅخه پرې کېږي. سره له دې چې وخت ناوخته د توکرانو او دسملانو له پاره د کمسمول انقلابي ځوانان دروازې راباندي ټکوي خو زه لا بیا هم دې ته جوړېدلې یم چې د کتابو د څېړني په باره کې په خپلو برغزوو باندي تاسي ته درد سر درکوم. ښه دا خو نو زما تاریاک و بولئ چې له ښکاره ضرور سره ئې زه له عملي توبه څخه ځان نه سم ژغورلای.

د هغې هڅې په سلسله کې چې ما غوښته زموږ د تاریخ او اقوامو په باب ځیني داسې نادر آثار چې انگرېزانو په نونسمه پېړۍ کې کښلي دي او دلته موندنه کېدای سي له یوه او بله ځایه څخه معلومات واخلم. د تلابن په نتیجه کې دونه رامعلومه سوه چې دلته د علیشېر نوایي په نامه یوه ستره کتابخانه سته او هلته بیا د "ترکستانسکي زبور نیک" یعنی د "ترکستاني مجموعې" په نامه د بېلابېلو آثارو یوه غټه ذخیره ساتل سوې ده. د دې کتابخانې د لیدني او د ځینو کتابو د لوستني له پاره ئې د ختیځ پېژندنې انستیتوت ته ورغلم. د هغه ځای آمر چې زموږ ځینو ملگرو د هغه له سړې وضعې څخه شکایت درلودی، خو ما ته ئې د دغې کتابخانې د مقاماتو په نامه یو سپارښت لیک و کښی چې زه په خپل روڼ مننه ځني کوم. دا کتابخانه یا کتابتون زموږ هوټل ته نژدې په هغه لویه میداني کې موقعیت لري چې د "پلوشد لیننه"

پخوانی نوم ئې په دې تازه وختو کې د "میدان مستقلي" په اوسني رسمي نامه باندي سرکاري خلگو بدل کړی دی. دلته د "لېنن" یوه ډېره ستره مجسمه لیده کېږي چې ښايي یو وخت به ئې د انقلابي سیاست په تودو جریاناتو کې د غښتلي روحيې الهام خپراوه. خو اوس ئې یوازي هنري عظمت د زیاتي ستاینې او پاملرنې وړ دی، هغه بله ورځ د مسکو د کومي کلیسا د ړنگولو یوه پخوانۍ غمجنه خاطره د تلویزیون پر پرده باندي د زړو کمونیستیانو د یوه ناوړه عمل په توګه په تاسف سره غنډل کېدله او د ژورنالیستانو زیاترو دلایلو ئې د هنري ضیاع پر احساساتو باندي تکیه کوله. که د تاریخ دغه منطق ومانو نو د لېنن د داسې مجسمو راخوږېده یا ویجاړېده چې اوس په ځینو ځایو کې روان دي همدغه شان د نن ورځې د ډیموکراتانو یو هنري جنایت ګڼل کېږي.

له سیاسي قضاوتونو څخه ځان راباسم او وایم چې تر څو پلټنو او پوښتنو وروسته مي د کتابخانې لاره وموندله. ډېره غټه ودانې وه چې زښته لویي دروازې او کوټې ئې درلودې. زه د خپل سپارښت لیک په مرسته د نادر و آثارو د ساتنې یوې ځانګړې کوټې ته راوستل سوم چې هلته د رحیم جان فیض الله یف سره آشنا سوم. دی په خټه اوزبک وو او د عمر کلونه ئې د شپېتو په آخره کې معلومېدله. رحیم جان وچ کلک او ډنګر سړی وو خو د پټي خولې په جوړښت کې ئې یوې ښکلي طبيعي موسکا ځان ښکاره کاوه چې د ده د سترگو له تاتاري تبسم سره ئې سیالي کوله. د خبرو په ترڅ کې ئې راته وویل چې یو زمانه ئې زموږ د هیواد د غازي آباد په فارم کې هم کار کړی دی. رحیم جان کټ کټ په منډه خوله وخنډله او راته وې ویله چې ما ته به په افغانستان کې زیاترو خلگو ویله چې ته هزاره یې او ما به هم سره ورسره ښورواوه چې هوکې. د ده یو څو پښتو جملې هم زده وې. داسې ښکاري چې د ختیځ پیژندنې انستیتوت ته منسوب زیاتره ځوانان یا زاړه مامورین په یوه یا بله زمانه کې د یوه یا بل مقصد له پاره په یوه یا بل نامه افغانستان ته راغلي دي او

زمور د هیواد په وجود کې ئې د شاهي سرکار تر حمایې لاندې د خپل مقدس یا نامقدس ماموریت لندې یا اوږدې دورې تېرې کړې دي. خو د تاریخ دغه برخه مو هغه له سترگو څخه پټه ورسو ده چې د حقایقو سر و نه ئې د تاریخ په رموز دریاب کې ډوب پاته سوي دي او نور لاهم ډوب پاته کېږي. که چیرې یو وخت زمور هیواد په رشتیا د ملي حاکمیت خاوند وگرزېدی نو باید چې هم د تېر تاریخ جاسوسان او هم د نوي تاریخ منافقان اولس ته وروپېژني.

له دې بېهوده بیانه څخه چې راوگرزم نو به درته ووايم چې د "ترکستاني مجموعې" په اړه مي خپلې پوښتنې او گروپرنې پیل کړې. دلته د لومړي ځل له پاره په دې ورسېدم چې "سانکت پيتر بورگ" کې د ترازې واکمنۍ له خوا څخه ښه وختي لا دې کار ته اقدام سوی وو چې د افغانستان په شمول د آسیایي سیمې په باب ټولې چارې د ترکستاني حوزې په څېر وپېژني او د سیاسي اهمیت په خاطر ئې د گڼو اولسونو کلتوري، اجتماعي، اقتصادي، او داسې نورو چارو ته جدي پاملرنه راوگرزوي.

د کتابخانې هغه درې کیتلاگونه چې لومړی ټوک ئې په ۱۸۷۸م کې، دوهم ټوک ئې په ۱۸۸۴م کې او دریم ټوک ئې په ۱۸۸۸م کال کې د مراجعې له پاره په خورا منظمه طریقه په "سانکت پيتر بورگ" کې چاپ سوي دي، پر دې ټکي باندي پوره دلالت کوي چې دغه زمانه د سیمې مسایل د روسیې په گډون د اروپایي نفوذ د خورا زیاتي توجه وړ گرزېدلي دي. د ترکستاني مجموعې ټوله ټوکونه نن ورځ که څه هم په شمېر پنځه سوه څلور نیوي (۵۹۴) ته رسېدلي دي اما غټه برخه ئې تر ۱۸۸۸م پوري په شمېر څلور سوه شپاړس (۴۱۶) ټوکو ته په وختي کې لا رسېدلې وه. یوازي په دوهم او دریم کیتلاک کې د افغانستان په باب انگرېزي، فرانسوي، الماني او روسي آثار چې ما وشمېرله درې سوه پنځوس (۳۵۰) ته ئې حساب ورسېدی. داسې ویل کېدای سي چې په نونسمه پېړۍ کې زمور د حوادثو په باب د نړۍ والو مدارکو یا منابعو زښته غټه ذخیره په دې منظمه مجموعه کې راغونډه سوي

ده. د صحافت له پلوه بيا تر ټولو په زړه پوري خبره خو لا دا ده چې گرده ټوکونه ئې د قطع له مخي په يوه اندازه دي. هغه آثار چې په وړه قطع چاپ سوي دي د سپين کاغذ بياض ئې وراچولی يا پوري سرينس کړی دئ او هغه بيا چې قطع ئې غټه وه د پاڼو په کت سوي شکل ئې يوې اندازه ته راکوچني کړي دي.

غواړم دا د خپرني او کتاب لوستني يا پلټني بې خونده موضوع چې زما د روان واقعي چارپېريال د اقتصادي هلو ځلو په تودو سرانښو کي يوازي د لېونيانو له پاره د شخوند گوله گڼله کېدای سي نور هم پر دغه ځای بس کېدو ته ورسوم او ستاسي د سر پر سد ماغزه ورباندي چپه نه کړم.

که څه هم د خوراکي موادو او اقتصادي گډوډيو خبري د حياتي مشکلاتو په فهرست کي لومړی ځای نيولی اما يو بې کبره سړی بيا هم دلته کولای سي چې د دوی په لغمان (يعني زموږ په مکرونيو) پر يوه وخت په درې روبله چې ارزښت ئې د سپېره کاغذ درجې ته په بېره روان دئ، خپله وړې گېډه ډکه کړي. عرضه داسي نامنظمه ده چې هيڅ شی په هيڅ ځای کي هر وخت نه مونده کېږي. نو ځکه د شيانو موندل او د هغو رانيول د وچ تصادف خبره ده. په دې اړودوړ کي چنه وهل يا د رقابت موضوع کورټ مطرح کېدای نه سي. هر چا چې پر هر شي هره بيه کښېښووله نو هغه خپل عدالت يا انصاف بللای سي. پر هغو شيانو چې د سر کار وچ اقتصاد تر واقعي ارزښت ټيټ يا کښته نرخ ايښی وي نو هغه بيا د جلابانو د لوی چور په غټ انډوخر کي د اړو کسانو يا ضرورتمندانو لاس ته نه سي رسېدای. نرخونه هر گړی هره ورځ په جوتکو پورته غورځي. يوازي خټکی ما ته رامعلوم دئ چې له خوروالي سره ئې نرخ د نورو شيانو په تناسب ثابت او يا ټيټ پاته دئ. کيلو په درې تر څلور روبله پوري په دې اقتصادي اله گوله کي پوره ارزانه معلومېږي. د نامنظمي عرضې په باره کي دونه ويلای سم چې يوه ورځ يوه دانه کميس ما بيه کړ چې په اويا روبله ئې راته ووايه. بله ورځ هم هغسي

کمیسی په پنځوس روبله زما لاس ته راغی. یو بل ځای بیا کت مټ هم هغه راز کمیسی په دوه سوه پنځوس روبله د خرڅلاو نندارې ته راوړه سوی وو. ځیني خلک چي له رقابته څخه دا امید لري چي د نرخو په کنټرول کي نقش ولوبوي نو دا خو هغه وخت امکان لري چي منظم تولید له منظمي عرضي سره یو ځای د رقابت په میدان کي د نرخ توازن منځته راولي. پرته له دې څخه نو دا هغه بحرانونه بلل کېږي چي سر پر سر د نورو بحرانونو د زیږولو له پاره زمينې مساعدوي.

را به سو زما د چپر کت مسئلې ته. زه خو په هغه دوه بستره ایزه کوټه کي له دې جهته ناآرامه یا اندېښمن وم چي ښايي یو نابلی مېلمه به له ما سره واچوي. ځکه کوټه اوس یوازي ما ته پاته وه او معتمد صاحب تاجکستان ته تللی وو. په هر حال داسي پېښه سوه چي یو نفري کوټه په همدې منزل کي خالي سوه او زه په بېرته چسپانده ورته راکډه سوم. دا کوټه د هغي بلي په تناسب یو څه خوبايي گاني او یو څه هم بدودی لري. ښه، ژوند خو نو د توافق ضرورت هرومرو منځته راوړي. دلته تر هر څه دمخه د چپر کت نرمو تختو ما ته دا بېرته په زړه کي رااچوله چي نن یا سبا به زما د وجود تر بار لاندې ماتي سي. ناڅاپه د "رنجبر" په مشرۍ د اکاډیمۍ غړي چي تر کمښتان ته تله زما کوټې ته د لیدلو له پاره راغله او دلته زما د یوازي والي اعتکاف په لوی بانډار باندي مات سو. شناخته خېل یو په بل پسې ټوله کوټې ته راننوته او یو یا بل ځای کښېناستله. زما پر دغه لړزانه چپر کت باندي چي هر گړی مي د هغه د ماتېدو انتظار ایستی، څلورو کسانو چخ پر چخ ځانونه واچوله. زما له ډېري بېري سره د ماتېدو حادثه نه سوه پېښه او د یارانو بانډار په خیر و عافیت داسي پای ته ورسېدی چي نه څه مات سوه او نه څه توی. دا بله ورځ مي د کابل راډیو خبرونه اورېده چي په هغو کي د راکټونو د ویشني او د خلکو د وژني حوادثو مي د مزاج پر خټه کېدو باندي د خوابدۍ ډېر تاثیر واچاوه. له ځایه راجگ سوم او چپر کت ته مي توجه راوگرزېده. اوه، بابا ته

راسه وگوره چي دا نازک لړزانه چپرکت څرنگه تر دونه درنو غټو پلندو لاندې خپل ټينگښت وساتي. نالي مي راپورته کړه چي د تختو ساختمان ئې وگورم. که مي کتله چي تر نالي لاندې د پنځگونو رولونو پنځه لوتونه هوار غز بدلي پراته وه. گوره ئې چي دا به نو د کوم خوار يا کومي خوار کي څخه دلته هېر سوي وه. د دې اتفاقي پېښي سره زما د مزاج جريان هم بلي خوا ته واوښتی او د پېښو پر عجائباتو باندې داسي لېونۍ خدا راغله چي بسته نيم ساعت مي خوله نه سواى سره ټولولای. ته نو اوس راسه دا تصادف د علت او معلول تر منطقي قانونمندی لاندې ارزيايي کوه.

راسئ چي اوس نو بيا د ژوند پر يوه بله پرده باندې درسره ورغېرم. په کوټه کي يوازي آرام پروت يم، د تېر ژوند د حوادثو پاني يو په بل پسې په چورت کي را اړوم، او بڼې و بدي ئې د تداعي په ايله جريان کي پرله پسې گورم. د دې نندارې په وخت کرار کرار د کوټې دروازه راوټکېده. ورته راوپاڅېدم او دروازه مي ور خلاصه کړه. زما يو انډيوال دی او يوه روسۍ ښځه ورسره ولاړه ده. څو واره پخوا هم دغه زما وطندار چي کله به ئې د يو چا سره د روسي ژبي د پوهېدو ضرورت سو نو ما ته به ئې مراجعه کوله او ما به په خپله ماته او گوډه روسي دده له پاره د ترجمانۍ وظيفه اجراء کوله. دا پلاهم زما دا خيال سو چي ښايي يوې دغسي مفاهيمې ته به ضرورت لري. روسۍ ښځي راته وويل چي: "ابايا" پېژنې؟ ما په جواب کي ورته وويل: هو. ځکه زه داسي وپوهېدم چي ښايي د ختيځ پېژندنې هغه عالمه مېرمن به رابښيي چي "ابايا" نومېدله. زه نو په دې چورت کي ولاړم چي ښايي د هغې کوم پيغام به ئې ما ته راوړی وي. ځکه وختي مي يوه مقاله ورکړې وه او په هغې کي مي د روسي او پښتو ژبي تر منځ ځيني ژبني مشترکات راټول کړي وه.

ښځي زياته کړه چي سبا به هلته راسې او خپل صحي معاينات به تکميل کړې. اريان سوم چي دا اوس څه راته وايي اوزه په کوم چورت کي يم. زما انډيوال بېرته خپلي کوټې ته ولاړی او روسۍ ښځه ما اطاق ته دننه

راو بلله. تر څو سمو او ناسمو جملو وروسته رامعلومه سوه چي "ابايا" د يوه سرک نوم دى او هلته يو پولې کلينیک واقع دى او زه په دې محکوم سوي يم چي هلته بايد صحي معاينات تر سره کړم. هک پک پاته سوم چي زما نوم چا ورنښوولى دى او ولي يوازي زه د سلهاوو مېلمنو په جمله کي په دې محکوم سوي يم چي د دوى تر صحي معاينې ووزم. په خبره چي ئې وپوهېدم نو مي دې ښځي ته وويل چي زه پوره صحت يم او دې خبره داسي راغبرگه کړه چي خداى دي وکړي. د ښځي له وينا څخه داسي څرگندېده لکه بله پلا چي ئې هم ما ته خبر راکړى وي خو ما د دوى هدايت ته اعتناء نه وي کړې. ځان ته مي وويل چي ته خو له ډاکټرانو څخه تښتېدې اوس به د تاشکند په پولې کلينیک کي د خپل شوم سرنوشت له شامته په درواغو د ساري ناروغيو د تجربې ښکار سې. ښځي په ټينگار او په تکرار راغبرگه کړه چي هېر ئې نه کړې، هېر دي نه سي. ما چي ورته وويل سبا خو د يکشنبې رخصتي ده نو دې په ټينگار راغبرگه کړه چي بل سبا حتمي راسه او که رانغلې نو بيا دي بيايم!

پر دې سې پر يوه خوا، بېکسي پر بله خوا او پر دوى سر بېره مي خپل خدايي لېونتوب د ماغزو ټوله ښه او بد حسابونه پرله راگډ او وډ کړه. آرام مي په ناآرامي بدل سو. له نوکريوالو څخه مي پوښتنه وکړه چي آيا دلته ستاسي په هوټل کي داسي مقررات سته چي مېلمانه مو بايد تر صحي معايناتو ووزي. ټولو د ئې جواب راکاوه. دغه شپه او دا بله ورځ و شپه په عجيبو اندېښنو کي راباندي تېره سوه. يوازي دا پوښتنه زما له پاره مهمه وه چي نوم مي چا ورنښوولى دى او ولي يوازي زه د دې بدمرغۍ ښکار گرزېدلې يم. د دوشنبې په سهار وختي راوغور ځېدم چي په شرپ باران هم اورېدى او زما له پاره ئې دا ډېره مشكله کړې وه چي په يوه نابنده ښار کي يو ناآشنا ځاى په وران دماغ او رڼو سترگو پيدا کړم. لکه روند چرگ د هوټل په زينو کي پورته، کښته، تاوبالا کېدم او نهايي تصميم مي نه سواى نيولای. يو ځل مي

فکر سو چي د اکاډيمۍ مېلمه پاله نجلۍ په دې قصه خبره کړم او ورته ووايم چي د موضوع حقيقت رامعلوم کړي. تليفونو ئې جواب نه وایه او دې پر بکړي ته مجبوري ورسولم چي له پېښي څخه تېښته نسته. د اکاډيمۍ انډيوالانو ته مي هم حال نه سواي ويلای ځکه ما ول سمدستي به چو کچوکه خپره کړي چي يو چا دده له کومه جنسي تماسه څخه ساري مرض اخيستی دی او د هغه ياد هغې د شکايت پر اثر د اکاډميسين کانديد نوميالی سرکاري طبي مقاماتو د معایناتو له پاره جلب کړی دی. له وچي ناچارۍ راوخوځېدم او تر څو غلطو لارو وروسته پوښتنه پر پوښتنه په خړه د باران په شرپ کي هغه ځای ته راوړسېدم چي روسۍ ښځي ئې پته راښوولې وه. ورغلم، يوه خندانه او مهربانه روسۍ ډاکټره راباندي پېښه سوه چي زما د ويني د اخيستلو وظيفه ئې خپلو نرسانو ته ورکړه. په دې منځ کي مي دې ډاکټري ته وويله چي زه خو له پولي کلينیک څخه خورا ډار پرم ځکه يو وخت ئې زمور په وطن کي د اميندواري ښځي د نس عکسونه د نارينه په دوسيه کي ايښي وه او چوکچوکه سوه چي د نر په نس کي اولاد دی. وې خندل چي بې غمه اوسه. خو ما ورغبرگه کړه چي زه داسي آسانه نه سم بې غمه کېدای. ځکه تر هر څه لومړی په دې رمز نه پوهېږم چي ولي يوازي زما نوم د کوم څرک پر اساس دې صحي معاینې ته وټاکل سو او څرنگه تاسي پوه سواست چي زه په دې هوټل کي اوسم. مؤظفه ډاکټره هم په دغه نه پوهېده چي دا څرنگه پېښه ده. تاسي ته دي وويل سي چي د ويني اخيستل يو ساده کار وو او زما په دونه اندېښنو نه ارزېدی خو زړه مي راته کېنانه وو چي نه چي دا يوه دسيسه نه وي او سرنوشت مي د ژوند په آخر وخت کي يوې بلي مجرا ته وا نه چوي. ښه هر کله چي ئې د معایناتو نتیجه راکړه بيا به تاسي ته بيان وکړم چي البته له پوره معافيته سره له دې آزمويښي څخه تېر سوۍ يم.

تر ډېر چرت وهلو وروسته دغه ناحله معما ما داسي حل کړه: په هغه ورځ چي د تاشکند میدان ته راوړسېدو نو په ټرمينال کي دننه دوو ښځو په

لوړ آواز داسي اعلان خپراوه چې په تاشکند کې د ډېر وخت له پاره پاتېدونکي کسان بايد دوی ته ورسې او ځانونه ثبت کړي. زياتره بختور کسان چې په دغه روسي اعلان نه پوهېده نو پر هغه لار وتله چې د خلکو غټ هجوم وروړوان وو. خوزه چې له بده مرغه په اعلان وپوهېدم نو د ښاري امنيت په خاطر مې د ځان له پاره دا يوه مدني وظيفه وگڼله چې خپله د لسو مياشتو اوږده استوگنه دلته ثبت کړم. دغه ثبت چې د دوی دفترونو ته ولوېدی نو هغه وو چې تقريباً دوی مياشتي وروسته ئې ما ته گزک راوړسېدی. نور خلگ چې له نورو ځايو څخه د سرويسانو يا رېل په ذريعه له امراضو سره ځي او راځي خو صحي معيانات کورټ نه په خبر پېري. زمور اخکزي چې پر ځان باندي ئې د حيواني ناپوهۍ پخه ټاپه وهلې ده زياتره په سرکاري اوامرو خپل سر نه خلاصوي يا خپل غوږونه کاڼه اچوي او دائي عموماً د هغې تاريخي هوښيارۍ نتيجه ده چې دوی ته له سرکاري قيد و بسته څخه امان او نجات ورکوي. اما زه چادي چې د پوهي په پوچ مضمون باندي ځان غره احساسوم نو همېشه د هغه خره په شان چې د خپل مرگ په لاره کې د لېوه سره چارنالي وهي د قوانينو او مقرراتو د رعايت له شامته په دغسي تلکو کې ښکېل پاته کېرم. څرنگه چې دا پېښه د روسي ژبي د لږ څه زده کړي نتيجه وه نو بې له شکه د متل دا اړخ اثبات ته رسوي چې خپله ژبه ما ته بلاسوه.

د پېښو جريانات که د نېټې له بابته وړاندي وروسته سي نو خوا به نه راڅخه بدوی، ځکه په زياترو مواردو کې تر وچي نېټې حقيقي واقعي يا واقعي حادثې ډېر زيات اهميت لري. د خبري سر به بيرته د سفر له پيله څخه راومونېلوم. هغه مهال چې زه راروانېدم نو مې مناسبه وگڼله چې د يو فرهنگي خدمت په څېر د مالونو پر ځای د پښتو يو څو کتابونه د سوغات په توگه راواخلم او دلته ئې د ازبکستان د راډيو د پښتو خپرونې څانگې ته هديه کړم. ځکه دا خپرونه چې د تېر کال د جنوري له لومړۍ نېټې څخه را شروع سوې ده هر سهار پر شپږ نيمې بجې نيم ساعت ادامه لري. ما د سرحداتو د

وزارت د نشراتو له رياست څخه يو څو کتابونه د همدې سوغات له پاره وغوښته او هغو هم په ډېره علاقه ما ته راوسپارله. دلته يو چارته وويل چي د خپروني نطق ئې يو ځوان پښتون دئ چي له څو کلونو راهيسي ئې په همدې ځای کي پاخه اړولي دي. زمور د اکاډيمۍ په راغلو ملگرو کي يوزلمی چي په ظاهره د پښتني کلتور او ژبي له رشده سره افراطي غوندي مينه ښکاره کوي او له همدې نطق سره نژدې پېژندگلوې لري، ما د دې کار له پاره مناسب و باله چي هغه نطق يو ځل ما ته راوبولي. خبره څو هفتې سره پاته سوه او ما هم سر په و نه گرز اوه. فکر مي کاوه چي ما ول وزگار به نه وي. خو په دې منځ کي يو بل يوه راته وويله چي دغه زلمی هم غواړي چي هلته په دې راډيو کي ځانته يو کار ولټوي. زه نو په دې خبره ورسېدم چي اصلاً د رمز ټکی دا دئ چي مبدا له ما سره به د نطق د شناخته کېدو په سبب د ده د استخدام چانس کمزوری سي او ما ته به بلنه راکړي چي هلته کار وکړم. بله ورځ مي بيا واورېده چي سهيلا اصغري وردگ نجیبي هم تاشکند ته راغلي ده او غواړي د ډاکټر عثمانوف په واسطه په راډيو کي ځانته کار ولټوي. ما چي دلته د بې اعتباره روبل په حوزه کي دا سرشکونی او سيالی وليدې نو دې نتيجې ته ورسېدم چي د ډالرو او سټرلینگ په حوزو کي د پښتني نطقانو، شاعرانو، ادیبانو، ليکوالانو او ژورنالستانو تر منځ به لا څونه زوروري ډکې رواني وي او خارجيانو ته به دا سپين پښتانه د يوه او بل په تورولو کي په کومه بې رحمي يو د بل د پښو خاوري کاري. دا به نو اوس ومنو چي ژوند په خپله اصيله معنا تنازع للبقاء ده، که څه هم د ځان د فنا په قيمت چا ته تمامه سي.

ډاکټر عثمانوف چي يوازېک پښتو پوهاند دئ او په افغانستان کي ئې د شوروي په نمايندگي زيات وخت تېر کړی دئ د ختيځ پېژندنې په څانگه کي کار کوي. دی د خوشال خان په باره کي څېړني لري خو اوس د دې پر ځای چي د خوشال توره، رندي او مستي د هغه په ادبياتو کي راسر بېره

کړي، غواړي د شيخ رحمکار په مريدي کي د هغه د نقشبندي توب د بندگۍ پدیده ډېره مهمه بنکاره کړي. دا هم د رواني ارتجاعي غلبې غنبتلې خپه وبولی چې د تاريخ د سترو شخصیتونو انفعالي خواوي د هغه تر فعالو مبارزو ډېر اهمیت کسبوي.

د دې ډاکټر صاحب د کار کوتې ته ورغلم او په ډېره مهرباني ئې له ما سره پوښتنه او گروپونه وکړه. له خبرو څخه داسي راملومېدی چې يو غورځوونکی وختي لا چنبلي وه. د مجلس په ترڅ کي مي ورته وويل چې يو خو ستاسي د پښتو خپرونه د سهار پر شپږنيمې بجې هيڅوک نه اوري ځکه دا وخت بي بي سي نيولې دي او د هغې ځای څوک نه سي نيولای. بل دا چې يو څو فرهنگي سوغاتونه ماراوري دي او نه پوهېږم چې چا ته ئې وسپارم. ده د مراجعې له پاره يو داسي څوک راوښووی چې هغه هيڅ له راډيو سره کوم ارتباط نه درلودی او نه ئې هلته خوله چلېدله. ده خو البته په دې پلمه تر ځان تېر کړم لکن يوه بله ورځ وروسته په دې خبر سوم چې په سر سره ده زوی د هغې خپروني اداره پر غاړه لري. د ژوند په حرکت کي سړی د مناسباتو او روابطو له عجيبو ترکیبونو سره مخامخ کېږي. ما غوندي سپېره پښتون او ساده چادي ته د دغه شان بې ضرورته پېچومو اسرار کورټ نه معلومېږي.

په يوه بله ورځ کي مي د ختيځ پېژندني د پوهنځي يوه کارمند ته وويله چې مور پښتانه دې ته د قدر په سترگه گورو چې ستاسي په جمهوريت کي تر نورو دمخه د پښتو خپروني راډيويي پروگرام پيل سوی دی. ما چې په دغه ابتکار کي د ازبکستان د علاقې دليل ځني وپوښتی نو ده په جواب کي راغبرگه کړه چې هدايت ئې په مسکو کي تثبيت سوی دی. يعني دا هم د ازبکانو کار نه دی بلکي د شورويانو دستوري اقدام گڼل کېږي.

هر چيري په هر ځای کي زما د مایوسانه يادونو د تکرار په نتيجه کي بالاخره کومه ورځ ناڅاپه يو څوک کوتې ته راغی او د معرفۍ په وخت کي ئې

خان راوښووی چې د ازبکستان له راډیو څخه د پښتو خپروني نطق دی. هغه ته مي په بهر په بې له نورو پوښتنو څخه تر هر څه دمخه د راوړو کتابو پلنډه وردغاړي کړه او خان مي له دې ناکاره فرهنگي باره څخه د خدای په فضل خلاص کړ. یو چا بیا په دې خبر کړم چې دغه ځوان د سرفراز مومند وراره دی او اووه یا اته کاله کېږي چې دلته ئې له خپلي کډې او کوچنیانو سره پاخه اړولي دي او د وطن د آزادۍ یا دفاع جگړه ئې نورو زلمیانو ته پرې ایښې ده. دا د افغانستان لرغونې تاریخي منطق دی چې غل تر موری ځني ووزي نو بیا له څارني څخه پوره معافیت پیدا کوي.

له کابل څخه د رارهي کېدو په وخت کې خو ما دا فکر کاوه چې ښایي دا فرهنگي سوغات به یوازي زما لېونتوب وي چې د مالونو پر ځای مي بېهوده کتابونه له ځانه سره را اخیستي دي. خو په وروسته کې راملومه سوه چې زموږ نورو ملگرو حتی د خپلو ډېرو مالونو سره هم د خپلي ژبي يعني فارسي د کتابو سوغاتونه په پټه خوله له ځانه سره راوړي او د مقصد تر ځایه ئې رسولي دي. باید دا په زغرده ومانو چې په دې راز فرهنگي چارو کې نور توکمونو ته پښتنو وړاندي دي او په قومي حرکت کې د ځاني گټو ډېر زیات خیال نه ساتي او نه هم بې پروا پاته کېږي. پر دوی دي شابس سي خو پر موږ چې هر راز لعنت وایاست حق ئې لري.

نور نو دلته د "تواریش" کلمه له خولو څخه لوېږي او ځای ئې "گسپدین" نیسي. خلگو پر ډالر باندي داسي ایمان راوړی دی چې دولت او ملت ئې دواړه د هغه په مقابل کې هیڅ ایمان نه لري. هغه مقدس حرمت چې نن د ډالر په نصیب دی ښایي په امریکا او استرالیا کې به ئې هم نه لري. د زاره سوسیالیزم په تربیه کې پوخ سوی نسل د یو عالم اقتصادي او روحیاتي بحران په لېونیو څپو کې سر بداله دی. هیڅ نه پوهېږي چې څه به کېږي. عام خلک ټول هغو کسانو ته ښکښل کوي چې د ډیموکراسۍ له پاره دوی ته د کاپیتالیستي جنت درواغجنې وعدي ورکوي.

خو ورځي وړاندي د مسکو د تلویزیون له خبریال سره په مرکه کي د
گرجستان انتخابي رئیس وویل چي کمونیسټي گوند یو جنایتکاره سازمان
وو او اوس بیا خو ورځي کېږي چي د کورنۍ جگړې په بهیر کي هغه د خپلو
سیاسي مخالفانو له خوا څخه د جمهوري ماڼۍ په غاړو کي د کلابندی شپې
تېروي. دا چي نن کمونیسټي سابقې ته په وازه خوله د اکتوبر د انقلابي
مرکز په خپرونو کي د کمونیسټانو د نوي نسل له خوا ډېر ناوړه ښکندل
کېږي ما ته ئې هغه زړه خاطره را په یاد کړه چي تقریباً اته ویشت کاله
ورباندي تېر سوي دي. په هغه وخت کي کمونیسټي یوه داسي مقدسه
سجیه گڼله کېدله چي ځوانانو غوښته تر هر څه دمخه په دغه صفت هم دننه
او هم دباندې وپېژندل سي. په کابل کي د بېلابېلو توکمونو نوي زلمیانو
غوښته چي په گډه د کارگري آیديالوجۍ پر طبقاتي بنا باندي د سیاسي
سازمان یو اساس کښېږدي او په دې جریان کي د سر د مشرانو تر منځ ډېره
کلکه سیالي روانه وه چي هر یو تر هغه بل دمخه د کمونیسټ پوځ نوم پر
ځان باندي کښېږدي. هیڅ مي له یاده نه وزي چي د انقلابي ځوانانو تر یوې
مقدماتي غونډې وروسته میراکبر خیبر ما په لار کي ولیدی او هغه راته وویل
چي ټوله شخړه پر دې وه چي نورمحمد تره کی یوازي د دې خبري سخت
ارمانجن وو چي په افغانستان کي د کمونیسټ گوند مؤسس وبلل سي او دې
هدف ته درسېدلو په کار کي ئې له هیڅ راز وسیلې یا پلمې څخه ډډه نه کوله.
ما ته چي د کمونیسټۍ په ستاینه کي د تېري زمانې لېوني هوسونه را
په یادېدله او اوس مي بیا د شوروي پر ورشو کي د هغې په غندنه کي لېوني
مارشونه لیدله نو خپله خندا مي نه سواي ټینګولای. د جریاناتو دغه دواړه
شکلونه چي ما د خپل ژوند په یوه او بل وخت کي د سر په سترگو ولیدله نو
مي ورته وخنډل او هغه پښتو وراشه مي خولې ته راغله چي نه مرو لا به واورو.
زه له دې خبري څخه په هیڅ حالت کي خوله نه سم نیولای چي د حاکمیت
په دوران کي هر سازمان په هر نامه چي وي د جنایاتو له ارتکابه څخه ځان نه

سي ساتلاى . همدا وجه ده چي ځيني سياسي مکتبونه د هر راز حکومت يا حاکمیت د نفي په خوا کي در پيري . له دې قبيله جنابيات نه په کمونيزم اړه لري او نه هم په ډيموکراسي بلکي د اقتدار او حاکمیت د مقام سکني نتايج گڼل کېږي .

په تېرو وختو کي مور له علمي پلوه ډيموکراسي او کمونيزم يو د بله سره مقابل نه گڼله او يوازي د غربي تبليغاتو په سياسي څېړنو کي دغه دوه مفهومونه يا واقعيتونه يو د بله سره متضاد پرتله کېږي . خو اوس د دې تفاوت رعايت بېخي له منځه تللی دی او دلته د سياسي چوکۍ هر قهرمان غواړي کمونيستي سابقه غندي او روانه حالیه ډيموکراسي وستايي . د خندا وړ خبره خو لا دا ده چي دا نوي ډيموکراتان نه له آسمانه راغلي دي او نه هم له مځکي راوتلي دي بلکي زياتره ئې د پروني کمونيزم د ځالۍ حلالوني يا ارمني بچيان دي . که څوک له دې دوه مخو عناصرو سره کومه علاقه و نه لري نو خورا په آساني له داسي خندوو نکو حالاتو څخه دا علمي قانونمندی را ايستلاى سي چي لکه څنگه چي د نونسمي پېړۍ ډيموکراسۍ کمونيستي بچوري زېږول ، همدغه شاني بيا د شلمي پېړۍ کمونيزم ډيموکرات بچي زېږولاى سي . هغه تضاد چي د دې دوو مقولو تر منځ تصور کېدى اوس د تاريخ په تناسلي وحدت کي خپل ځان ښه څرگندوي . فاعتبروا يا اولی الالباب !

د انساني تحول يا تظاهر هغه آيدیالوجيکي ، اقتصادي ، اجتماعي او سياسي پدیده چي دلته ئې له يوه قطبه څخه بل ته څه د پاسه اويا کاله وخت ونيوی زموږ د هيواد په لسو کالو کي ئې هم خپله بشپړه دورانۍ لاره ووهله . که څه هم د کمونيزم پر ستر بشري نهضت ، خلاقیت او مزیت باندي علم خپلي روني سترگي نه سي پوتولاى خو د غه خبيث ژور ناليزم او ناخوانه جاسوسيزم هم په هيڅ دليل باندي معافيت نه سي پيدا کولاى . ځکه دا يو ئې د انساني ماغزو د عقل سترگي رندوي او دا بل ئې بيا د پرگنو ستر

تنظیمونه د شخصي دیکتاتور یو د بقاء او پابینت په خدمت کي دروي .

پرون نه وړمه ورځ مي د ختیځ پېژندنې په اداره کي د پاڅه عمر یو ازبک ولیدی چي پارسي ئې ښه زده وه خو د شناخت او نژدېکت له پاره ئې یو څو پښتو جملې هم زده کړي وې . دی د نوو جریاناتو په مقابل کي پوره ترینګلی وو او داسي ښکارېده چي د کمونیسټ ګوند له رنګېدو سره ئې د منافعو کاسه اوس چپه سوې ده . ده څلور پنځه کاله وړاندي زموږ د ګوندیانو د معلمۍ وظیفه هم د مرکزي کمېټې په ماڼۍ کي تېره کړې ده او له دې واره داره وظیفې څخه ئې خپله پوره اقتصادي تايه هم نیولې وه . په لومړۍ ورځ داسي راته ښکاره سوه چي نور به مي نو له دې صميمي انډيواله سره خوله پرې وي او کله ناکله به د حوادثو په اړه د منفي شخوند خواله هم سره کوو . په دا بله ورځ چي ئې ما ته د دفتر په خپله کوټه کي شنې چای رادم کړې او زه پر خپلو ايله غرتو باندي راغلم نو که مي کتله په سپینو سترګو ئې د مېز په جابه کي پټ د رغ د ثبت ماشین راته چالان کړی وو چي زما برغزووي ثبت کړي . دا د رنګي کمونیسټۍ ګولدنګ جاسوسان پر مور باندي د دونه ساده څلګو ګومان کوي چي حتی په دې رډه جاسوسي مو لاهم سد نه رسېږي . په دې چل چي ئې زه له حرکاتو څخه پوه سوم نو ما هم سمدستي د خپلو خبرو لېونی سبک هغه منافقانه طرز ته واړاوه چي زیاتره د چلبازو سیاستمدارانو له خوا څخه د ساسي مرکو یا مصاحبو په جریان کي کار اخیستل کېږي . ما ول مه ښوروه ، ايله ، ايله به چټیات ورته وایم څو د دې غول ټوله بېټرۍ مصرف سي او له ما څخه هیڅ داسي ټکی وا نه وري چي دی یو څه پر وګټي . له دې ماجرا څخه مي دا نتیجه واخیسته چي نور نو کمونیسټي جاسوسان د زمانې په ډاینامیزم کي د پوهي یا زرنګۍ له پلوه ډېر تر شا پاته سوي دي . له دې سره هغه زړه خاطره هم را په یاد سوه چي یو وخت زموږ د ملي روغي جوړي د یواړخیزه بې ثمره داعیې په باره کي د خاد یو ګوندي جاسوس په خپل جېب کي د ثبت ماشین راته اچولی وو او د لګېدو یا مړ کېدو ټکهاری ئې مخامخ ما

په خپلو غوږو اوږې دې . لعنت دى پر داسي بې شرمه او بې حيا چغلگرانو چې نور ئې نو عقل پنبو ته تللى وي او څه هم په لاس نه سي ورتلاى . زه بايد ډېر وختي لاد هغي وراشې په گناه دارالبقاء ته لېږل سوى واى چې د شودليزم پر غټ سرخېل مي د تاريخي احمق نوم ايښى وو او دا خبره د هغه تر غوره هم خدائي خدمتگارانو ورسولي وه .

اوس به نو له دې جنجالي بيانه څخه دې نندارې ته راسو چې د سرکاري يا پوليسي ډار له کمېدو سره فقيران هم نر ، هم بنځي ، هم لويان او هم کوچنيان دانه مانه د تاشکند په ستر ښار کي دلته هلته په ښکاره راوتلي دي او ځانونه ئې څرگند کړي دي . دوى د مدني بېروبار په لوى شخول کي د اړتيا او خواري عاجزانه سندري په لوړ آواز برغوي . زه خو وایم چې هر چيري فقرا او فقير وي نو هلته انساني عواطف د ښادى ژوند نه سي کولای . د نوو بډايانو له لېونيولو څلوسره به دغه اجتماعي آفت نور هم خپلو لوړو مدارجو ته ورسېږي . پخوا خو چې مور سوسياليزم خونېاوه ، وجه ئې دا وه چې ويل به ئې په هغه کي نه فقر سته او نه بېکاري .

ښه ، که څه هم د هري ورځي له تېرېدو سره زموږ سياسي ، اجتماعي او اقتصادي فاصله د روسانو له پېونده څخه ليري کېږي ، خوروسي ژبه بيا هم زما په زړو مغزو کي ځاى نيسي او تقويه کېږي . په ازبکي ژبه هم خوله وهم . د يو شمېر مجردو کلماتو په حساب څه دپاسه په سل کي شپېته د عربي او فارسي تر تاثير يا نفوذ لاندې راغلي ده . اما له دې سره ئې د خپل جوړښت او بېلوالي بنيادي اصليت د ځان له پاره پوره ساتلى دى . تر اوسه مي د " بېلگي " او " ايش " دوه لغتونه د پښتو او ازبکي په اشتراک کي موندلي دي . د " چي " پسوندى يا وروستارى لکه د " نندارچي ، باورچي ، رپوټچي ، اخبارچي ، غاوچي ، سماوارچي ، انبارچي " او د اراز نورو کلمو کي خپور سوى دى په ازبکي ژبه کي هم ډېر په مخه راځي .

څه به درته وایم چې ما دا وخت د گر باچف د نونسم کنفرانس بيانيه

په لوستلو تر نيمايي پوري لا نه ده رسولې چې بيا دا دى مخامخ ده ته په تلوېزيون کي گورم او د سياسي مړيني وينا يا استعفاء ئې په خپلو گناهکارو غورو اورم. دا د تاريخ يوه عجيبه استعفاء ده چې لوى جهاني مقام ئې د جاودگري د پوف په شان د يوه گري له مخه په يوه شېبه کي غايب سو او ده چې سترگي روڼي کړې نو خاى نه وو خو جلا سپېره غوړونه په سپېره ميدان کي ژړي سترگي ولاړ وو. هغه چې ده باسازي بلله په واقعي ډول بادي سازي سوه او اوس په بشپړه بربادي سازي اوښتې ده، ځکه داسي نتائجو ته ئې مخه کړې ده چې دوه درې کاله پخوا ئې هيچا حتى په خپله مؤسس لا هم تش تصور نه سواى کولای. اوس هغه پر غړندو سپور گر باچف په مرورو شونډانو او په تريو تندي د پېښو د جريان استقبال کوي. د سياست له آزادۍ سره د قيمت آزادي او د قيمت له آزادۍ سره د ملکيت آزادي او د ملکيت له آزادۍ سره د جنايت آزادي او له دې ټولو آزاديو سره يو خاى د لوى اکثريت له پاره د ډېر سخت مشقت آزادي سوه. تر دې آزاديو پوري ما ته د تېرو کلو يوه زړه خاطره را په ياد سوه. يو وخت بېنوا صاحب د ليکوالو کتاب جوړاوه او په دې لړ کي ئې ما ته هم کښلي وه چې زه خپله معرفي ده ته ورولېږم. ما هغه وخت يو څه ورته وکښه. خود خپل بيان په ترڅ کي مي دا خبره هم ورته کښلې وه چې په ژوند کي لومړۍ آزادي هغه ده چې له مور و پلاره څخه واخيستله سي. بېنوا که څه هم په خپل فرمايش کي ډاډ را کړى وو چې د چا په بيان کي به تصرف نه کوي. اما دغه خبره چې زما د ټولي ليکني جوهر ئې تشکيلاوه زما له ليکني څخه ئې غور ځولې وه او البته د سياسي يا اجتماعي سانسور په مقياس ئې نامناسبه گڼلې وه. زه په رشتيا هم هغه مهال چې د آزادۍ په موضوع باندي فکر کوم نو نه پوهېږم چې دا بايد د عمر په کومه مرحله کي را شروع کېږي. ځکه مور و پلار، ټولنه، سياست، دين، مذهب، او کلتور مور سر تر نوکه دننه او د باندي تر خپل جبر لاندي په خپل رنگ ورنگوي او بيا نو راته وايي چې ورځه اوس آزادي يې! هغه آزادي چې پلار او مور ئې وټکوي، عرف

او عادت ئې له ژونده واچوي، ټولنه ئې په کلونو کلونو په بند کي وساتي، دين او مذهب ئې لاندي باندي وکوتې او سياستونه خپلي لوبي په وکړي، بيا نو دا رباب ورته وهل کېږي چي هر څوک د آزاد فکر او عمل حق لري خو په دې شرط چي د قانون مراعات به کوي. دغه دى د اجتماعي ژوند ريشخندي منطقي!

بیرته به گر باچف ته راسو. ده بیچاره هر شی پر مجرد عقل او تشو وراشو باندي رابنا کاوه، خو خوارکی په دې نه پوهېدی چي تاریخ د منفعت له خوا اداره کېږي نه د عقلانیت له خوا. ځکه نو دی له خپله عقله سره د منفعت څپې وواهه او تر خپل سیاسي مرگ وروسته چا د قهرمان په څېر وستایه او چا بیا د بشري ارمانو په وړاندي د ځان په توگه وغانده. خو هغه وران شوروي چي ده تر شا پرېښووی نېخه چي څونه به لا د سقوط نوري سرلاټې هم وخورې.

د شوروي د استرونومی یا نجوم پوهني په برکت چي د لومړي ځل له پاره د آسمانو خوا ته لاره پرانیستله سوه اوس له بده مرغه خپل فالونه د زړې استرولوجی یا زړو نجومو په ځرائطو کي لټوي او د توري بیزو د نوي کال حوادث د تلویزیون په عام محضر کي له زاړه نجومگره څخه پوښتل کېږي. دا نو تاسي وواياست چي دغه اوس پر مختلنه ده او که تر شاراتلنه.

ډېر وخت کېږي چي د تاشکند او یا ازبکستان په باره کي ځيني عمومي معلومات لاس ته راوړم، او په خپلو یادانېتو کي ئې لیکم. خو د هغې بدنظمی له برکته چي د سیاسي حرکت په نتیجه کي هر چیري روانه ده زه په ټپه بیکاري کي لاهم د سر و گړولو ته نه فارغه کېرم. سهار چي پر اته بجې راکښېنم نو په چایو پسي راووزم. تر هغه وروسته بیرته کوټې ته راحم او یو گړی تلویزیون گورم. بیا نو پر لس بجې د ډوډۍ په تلابن په یوه او بل ځای کي بوی کارم. په مټي تر دوو یا درو بجو پوري له دې تلابنه څخه فارغه سم او دمخه تر دې چي ورځ راباندي تیاره سي په بېړه تر کوټې پوري ځان راورسوم

او د خوب تر مهاله په يوه او بله مشغولا وخت تېروم. زياتره د سعدي صاحب په اقتفاء داسي يو بيت زمزمه كوم:

عمر گر انمايه درين صرف شد

تا چه خورم شام چه نوشم سحر

ما چي له پخوانيو څخه عبرت نه دى اخیستی نو ځکه د رخصتيو په ورځو کي د خوړو له بابته ډېر سرگردانه کېږم. کشکي نس او يا د ده هوس هم د توقف رخصتي په رسمیت پېژندلای او موږ ته ئې د خوړو له تکلیفه څخه معافیت راکولای. عجب منطق دى چي د خوړو ځايونه د رخصتۍ په ورځ د (زیکريت) تر عطالت لاندې په موږ روژه نيسي.

د نوي کال له پيله سره چي زياتره قيمتونه په جوتکو وغورځېده نو د تېر کال سهولتونه ئې هم له منځه ورسره يووړه. پخوا چي د "پراوادا" اخبار د دنيا د لغړيانو د يووالي شعار ورکاوه نو يوه گڼه ئې په پنځه کوپيکه وه. خود امريکا سره په نوې دوستي کي چي طبقاتي آيديالوجي د مړه سگريت په شانې له خولې څخه واچوله سوه نو د دې پرولتاري اخبار بيه دېرش کوپيکه ته جگه سوه. د نوي کال په اقتصادي ريفورم کي دغه بې طبقې سرکاري پاڼه اتيا کوپيکه ته وخته. هر څه بايد د مرچو له قراره وگڼل سي.

زموږ د اکاډيمۍ يو رسمي هيئت چي د ازبکستان په شانداره هوټل کي اړولي وه نو کله چي هلته په نوي کال کي د يوې شپې د تېر بيه پنځه نيم سوه روبلو ته جگه سوه، په يوه ترانټ ئې کډه ځني رابار کړه او دلته ئې د لاذرک ارزانه هوټل ته پناه راوړه.

د تاريخ د سياسي، اجتماعي او اقتصادي جرياناتو بهيرونه يا بحرانونه خو دلته په يوه يا بل ډول گرماگرم چالان دي او په داسي بېرته پېښي يو په بل پسې بدلېږي چي پروڼ ئې له نن سره او نن ئې له سبا سره نه پرته کېږي. همدا اوس گړی بيادادى په خبرونو کي اورم چي د گرجستان کلابند رئيس جمهور د خپل حاکميت له ماڼۍ څخه وتښتېدى او باندي ويل کېږي چي

اووه سوه مليونه روبله ئې هم د ملت له تشېدونکي خزاني څخه تروښوولي دي. له حکومت څخه چې د دغسې تروښوونو چانسونه حذف سي نور نو: کلاه دلکش است اما به درد سر نمی ارزد. يوازي د داړې همدغه چانسونه دي چې نن په سپينو سترگو هر چيري د هغو پر صوبدارۍ باندې د ملت په نامه د باټو ډکي سندري ويلي کېږي. د دې تښتېدلي جمهور رئيس د بقاء له پاره په سلهاوو کسان مړه يا ټپيان سوه خو د وير او وړاني غمونه ئې د هغو خپلو کورونو او خپلوانو ته ورپاته سوه. ځکه مځکه هغه سوځي چې اور پر بل وي.

تاسي به نو وياست چې زه ولي پر هغو انتخاباتو باندې نه يم رغېدلی چې په ازبکستان کې د ډېسمبر پر ۲۹مه د جمهوري رياست له پاره سر ته ورسېده. بايد رشتيا حقيقت درته ووايم چې زه د خپلو لېونیو اصولو له مخې هغه څه انتخابات نه سم بللای چې ما غوندي ساده چادي په وختي کې لا په دې پوهېږي چې څوک ئې گټي. څرنگه چې دلته په همدې مناسبت يو څو د ټوکړانو شعارونه شاوخوا وځړېده خو نور نو د تېرو ورځو په شان سره سناوه او هيڅ بيروبار چيري نه لیده کېدی. دغه عادي سوړ حالت په خپله پر دې دلالت کاوه چې باز د چا پر سر کېښېني. که په ما انتخابات منې نو به مناقشې، مباحثې، مظاهري، مبارزې او د ټوله اولس چپه وراسته مقابلې په ما باندې وينې نو بيا ويلاى سم چې ولا بې له شکه انتخابات وه.

له دې ناکاره غرتو يا بېکاره ډرتو څخه چې راتېر سو نو خبره داده چې د تاشکند د تلویزيون په يوه کانال کې هندي فلمونه ښکاره کوي چې په روسي ژبه دوبله سوي وي. زه دغه د ترجمې په روسي تراصلي روسي ډېر ښه پوهېږم. ښايي دا به د هندي فلم د کلتوري شناخت تاثير و بولي. ځکه ژبه د اجتماعي روابطو کلتوري اړخ هم انعکاسوي.

داسې اورېدل کېږي چې په دې ورځو کې ځيني کسان دلته د اوسېدنې له پاره پاخه اړوي او له راتگه سره سم ئې تر خولې راوړي چې بيا

خداداد مملکت ته د غبرگېدو خیال نه لري. حتی یو سړی چې د طیارې دوطرفه ټکټ ټی هم اخیستی وو هغه ټی په پنځه زره روبله زموږ د اکاډیمۍ پر یو همکار باندې وپلوری او له بیانه سره سم ټی په تاشکند کې د عمر له پاره واروله. یو شمېر تکړه کسان چې البته د ځینو روابطو په غښتلې حمایه کې راغلي دي له خپلو اولادو سره ټی دلته درانه اړولي دي او په یوه یا بل نامه ډاډه ژوند تېروي.

د شناخته خپلو د خولې خبره ده چې ځینې سوداگر مآبه دلته د خورا لوړې سوبې د ژوند پر خوندورو چرچو اوښتي دي او د عیش و نوش په مزه داره بنادیو کې ډوب دي.

لکه څنګه چې په بدني تماس کې امراض انتقالېږي دغه رنگه بیا په اجتماعي تماس کې د سړي معلوماتي ذخیره زیاتوب کوي. د "امالي" ملا صاحب چې څو پېړۍ پخوا د خلګو له ملاقاتو څخه سرغاړی سوی وو نو ټی په خپل منظوم عربي کلام کې داسې مضمون مور ته په میراث پرېښوی، چې:

لقاء الخلق ليس يفيد شيئاً

سوی الهزیان من قیل و قال

بله ګټه چاته نه لري د خلګو ملاقات

بې له دې چې ځني واورې برغزووي چټیات

دا قیل و قال یا ایله برغزووي که څه هم هر څونه چټي وي خو چاته چې خدای په خپله مهرباني لویه سینه ورکړې وي نو د ټولني زیات ناوېلي نالیدلي پټ اسرار په دې زمینه کې موندلای سي. برایي یو څو شېبې د وطني انډیوالانو پر صحبت واوښتم او د نالیدلو جریاناتو په باب مې دونه واقعي معلومات له دوی څخه واورېده چې په یوازې سر په انفرادي توګه د ډېر ثروت او قوت په مصرف کېدو سر لاهم د چالاس ته نه سي راتلای. دوی وویل دغه داز بکستان د اکاډیمۍ هوټل چې مور پکښې اړولي دي د ماښام له

څو بجو څخه بيا د سهار تر څو بجو پوري درنډۍ خانې او چکلې سره پوره مسابقه کولای سي. د يوې نوکريوالي نوم ئې واخيستی چي هغه د پيوندکارۍ په دې معاملاتو کي ډېر اساس نقش لري. له دغه نامه سره زموږ د ځينو علماوو د شناخت سابقه هم لا په پخوا کي څرگنده سوې وه.

يو څو کسه ځوان افغاني سپورټ مينان چي د پلار گټلې خورا بې درنډه مصرفوي او ملکيتونه ئې په وطن کي د خوارانو اولادونه د مقدس عسکري چوپړ په نامه ورساتي، دلته په دې هوټل کي په گونگه ژبه د خپلي مستي عياشۍ په چارو لگيا دي. دا قصې چي مي واورېدې نو په دې ورسېدم چي بيا هم زه جاهل، غافل او بې خبره انسان چي نه په مالي چارو کي او نه په جنسي چارو کي کومه نمره لرم خو د تاشکند په محسوس او مشهود جنت کي د دې پر ځای چي د مستو لېونيو مينديانو سره سيال سم، د جهان آفرين د تواضع له کبله مي د هيز شوم حرمان په برخه سوی دئ. د بيان د پوره کېدو دپاره بايد دا ټکی هم ووايم چي څو ورځي پخوا زه د هوټل د هغه تش او تور کانتين ته ورغلم چي گوندي د خوراک له پاره به يو څه ولري. هلته يو بيداره رېڼوکی هلک چي اتلس کلن معلومېدی تر هر څه دمخه ئې ما ته بې له کومي کنايې يا پردې څخه روک په رډه داسي وويله چي ښځي ته ضرورت نه لري؟ ما د ده پر خبره ځان کون واچاوه. ځکه ما ول که اوس زه د مسخرو په نيت خپل چمتووالی ورته څرگند کړم نو نه چي سمدستي درشتيا په ميدان کي ټپي رسوايي ته راووزم او له دې معاملې څخه د تبصرو لويه غږ که جوړه سي. څوارلسم نمبر پولي کلينیک زه خوارکی د صحي معايناتو له پاره جلب کړی وم خو هغه په دې واقعيت ځان نه پوهوي چي دلته تر سترگو لاندي په ښکاره د سفليس او "سپيد" يعني "ايدز" لاندي باندي کارخانې چالاني دي. ښې ويلي دي چي معامله څوک کوي او سوکان څوک خوري. دا ده د قانون هغه بنيادي رسوايي چي دانشمندان ئې د کلماتو او الفاظو پر ترکيب باندي غاړي سره شنې کوي خو په عمل کي له واقعيتونو څخه نېغ په نېغه

بېگانه کېږي.

تاسي به نو وایاست چې د صحي معایناتو نتیجه دي کوم ځای ته ورسوله. زه خو یو څو ورځې پرله پسې ورغلم. یوه ورځ به ډاکټره نه وه، بله ورځ به ئې ویل چې د ویني معاینات په یو بل لابراتوار کې تر سره کېږي. بالاخره نو زه له غوښتني او پوښتني څخه پر یوه مخ تېر سوم. ما ول که ئې چیري بله پلا بیا جلب کړم نو به ورته ووايم چې په پلاني تاریخ حاضر سوی وم او معاینات مي ستاسي سره پاته دي.

څو هفتې پخوا چې ما ته په هوټل کې دوې غټې کوټې را ایله وې نو هر گډې مي تر داسي تهديد لاندې د ځان احساس کاوه چې ښايي یو بل څوک به په جوال کې راسره واچوي. خو څه وخت چې زما و څنگ ته یو نغري کوټه خالي سوه او چټک ورته راکډه سوم نو له داسي گواښه څخه مي ځان په امان وباله. اما د شرقي کلتوره سره سم چې په یوه نغري کوټه کې هم دوه کسه اوسېدای سي او د هوټل ماموران زیاتره د یوه په حساب له دوو کسانو څخه دوه چنده پیسې اخیستای سي نو ځکه زما اوږده اوسېدنه د دوی له داسي گټې سره نېغ په نېغه تضاد لري. په دې نوې کوټه کې مي لا څو هفتې نه دي تېرې کړي چې ماموراني زما تر غورځو دا خبره راتېروي چې ته تر کله دلته پاتېږې. برابري د شپې پر لس نیمې بجې چې زه په خپلو گاتپه چورتونو کې غوټه وم، په خورا درې او خرپې بې ډوله دروازه راوټکېده او نوکريوالي انا په مړ ژواندي آواز راته وویل چې ادمنتسراتري يعني مدیري یا منتظمي امر کړی دی چې ته به یوې بلي کوټې ته کډه سې. چته مي ورته واوښته او په جواب کې مي ورغبرگه کړه چې ستاسي امرونه زه نه منم. تاسي زما په باره کې د خپلي اکاډیمي له مقاماتو سره خبري وکړئ. دغسي آزارونه او ځوروني چې سړي ته پرله پسې تکرار سي نو د کور غمونه د سړي له یاده څخه وباسي او غواړي د راکټ په شان په بېرته تر خپله کورني دورخه پوري ځان ورسوي.

دادئ په سهار کې بیا دوې نوري ښځې راغلې او راته وئې ویله چې داد

لوی آمر فیصله ده چي ته یوې بلي کوتې ته ولاړ سې. ما ول د هر چا فیصله چي ده خو زه د اکاډیمۍ مېلمه یم. اکاډیمي که ما شپي نو حاضر یم چي حتی همدا شېبه له ازبکستان څخه ووزم. په دې ترڅ کي مي ورته څرگنده کړه چي ما خو د ازبکانو مېلمه پالنه اور بدلې وه مگر اوس گورم چي د مېلمه ډېر ښه درناوی کېږي او یو گړی ئې هم پر آرامه نه پرېږدي. په آخر کي ئې دا خبره وکړه چي نو لوی امر به په خپله درته راسي ځکه په حقیقت کي هغه غواړي چي همدا کوټه د خپل یو آشنای له پاره خالي کړي. زما په خیال د مېلمه پالنې په باټو مي د دوی د زړه کومي ته نری. لاره وکړه او د تند استدلال په پای کي ئې په نرمه لهجه د مهربانۍ په ډول د ډاډ پر چم راته وویل چي بې غمه استراحت وکړه.

ارمان، ارمان، ارمان په ایمان چي په روسي ژبه مي ډېر ښکښل زده وای او په یوه پلامې خپل ډک زړه ورباندې تش کړی وای. د یوې ژبي له زدکړي سره دا هم په کار پېږي چي د هغې ښکښل باید زده سي. ډېر ښه پوهېږم چي زه په اصل کي د دوی د عیاشۍ له کړۍ څخه گوښي پاته سوی یم او نو ځکه زما استثنايي غوندي گوښه توب د دوی هر یوه ته د حیرانۍ سبب گرز بدلې دی. که زه له دوی سره غورځېدای او خرڅونه مي ورته کولای، سات مي ورسره تېرولای نو بیاداسي خبري نه پېښېږي.

پخوا زمانه چي اولسونه یو له بله څخه گوښه اوسېدله نو لباسونه، دودونه او د ژوند طرزونه ئې ټوله د نابنده سېلانیانو یا د سفر نامو د لیکوالانو له پاره د یادوني او یاد لیکني وړ گرز بدله. پر قصو او نکلو به ئې هم نورو خلگو خوند اخستی. خو اوس چي کلتوري توپيرونه د جهاني تمدن د وساتلو او روابطو په جاروتلو شبکو کي ډېر پیکه سوي دي نو له دې پلوه هیچري چندانې عجائبات سړي ته په مخه نه ورځي او که ورهم سي نو بیا د ډېري علاقې وړ نه گرزني چي بیان ئې په قصه وارزي. په هر حال چي دغه دود پر یوه مخ پاته نه سي نو دونه به ووايم چي ازبکاني نجوني کله یو او بل په لاره

کي سره مخامخ سي نو د روغېر په حال کي يو د بل چپه تشي ته خپل راسته لاس وروړي. بل دا چي د ډوډۍ تر خوړلو وروسته لوی او کوچنی پر مخ باندي د دوغا په شان لاس تېروي. دا به لا هم درته ووايم چي ازبکان له اروپايي دريشۍ سره هغه چارکنجه خولۍ پر سروې چي بنايي تاجکان به ئې د ځان له کمالاتو څخه بولي. که د دې خولۍ پر کلتور باندي د دوی تر منځ شخړه راپورته سوه چي هر چا د ځان بلله نو به د ملا نصرالدين د خره معامله ځني جوړه سي چي د ايرانيانو او ترکانو تر منځ بڼه ډېر وخت د مناقشې موضوع وه او ايرانيانو په خپله گټه داسي فيصله صادره کړه چي ملا نصرالدين په موراپه لري خو خرئې په ترکانو پوري.

نن د جنورۍ پر شپاړسمه د خوړو نرخ يو دم د پرون په تناسب درې چنده لوړ وختی. ځيني کسان د دغه مشکل چاره په دې سره کوي چي غواړي د پرون په تناسب خپل خواړه نيم وخوري. د نرخونو له جگېدو سره د خواړانو سوي کربري ختلي دي. په زياته بيا هغه زور اويا کلن نسل چي بېخي گيچ دی چي د کمونيزم له پلان سوي تبليغاتو سره ئې داسي تصور کاوه چي د خپل عمر په دې وخت کي به ئې د ژوند لومړنۍ اړتياوي ټوله وړيا وي او د خیر پر غونډۍ به په پوره زړه د ډاډمني آيندې په باور هيڅ اندېښنه نه لري. اوس د ټولو شيانو ځای وحشت نيولی دی او پوخ باور په ډاډه ناباورۍ اوښتی دی. هر چيري دغه بيان دی او يو و بل ته سره وايي چي څه به کوو. د يوې نامعلومي وارخطايي سره مخامخ دي.

اور ډه کېږي چي په همدې تاريخ د محصلانو په يوه مظاهره کي دوه ځوانان ووژل سوه او اوس دوې ورځي وروسته خبره داسي ځای ته رسېدلې ده چي جمهوري رياست د خلگو له پاره يوه لويه نصيحت نامه خپره کړې ده. د هغې له څرگندونو څخه ښکاري چي د دې پېښي اور ته سياسي بيک وهل کېږي او مخالفان د خلگو له هيځانه څخه د ځان په گټه استفاده کوي. نن د جنورۍ پر نونسمه د يوې لويې جامع په مخ کي د نرو او ښځو خورا غټ

قطارونه ما په خپله ولیدله چې البته د ځوانیمرگو زلمیانو په فاتحه کي ئې سیاسي اشتراک کاوه. اوس دا دى د ماښام په خبرو کي معلومه سوه چې یوه لویه رسمي غونډه د همدې واقعي په مناسبت جوړه سوې وه.

باید وویل سي چې د دې واقعي خبر زموږ د هیواد د سیانه یا عاقلانه ژور نالیزم په سبک لومړی له مسکو څخه خپور سو او بیا نوموړ وپوهېدو چې دلته په ازبکستان کي څه پېښه ده. د بې بنیاده واکداريو یا واکمنیو له پاره دا د پتي خولې ډېر ښه میتود دى چې خلگ ئې د خپل کور خبرونه تر زړېدو وروسته له خارجي آژانسو څخه اوري. ځکه نو څوک ملامت نه بلل کېږي چې باید له گاونډي څخه وپوښتي چې زموږ کره څه پېښه ده.

نن چې د نوي کال د لومړۍ میاشتي نونسمه ده نو که څه هم په کابل کي د ژمي د ټاپي منځ دى خو دلته هوا د پسرلي خوند کوي. په کوټه کي مرکزگرمي د ژمي په سویه چالان ده او سړی مجبوره کېږي چې د هغې بې ضرورتو تودوخه د کړۍ له لاري وباسي. خو د کلکین خلاصېده بیا دا خطر لري چې د مچانو او غماشو گڼ سیلونه ستاسي کره مېلمانه سي. برایي شپه مي ټوله تر الائي سهاره د غماشو تر گواښ لاندې په وینو سترگو تېره کړه.

دا هم عجیب تمدن دى. کلکین سته، جالی نه لري. ځکه وایي چې رواج نه ده. مرکزگرمي همدارنگه کنټرولي درجه نه لري چې د هوا د تغیر په صورت کي ئې تودوخه لږ یا ډېره سي. هر څه له ثابت سوسیالیستي پلانه سره سم نامتغیر جوړ سوي دي. ما ته د رحمان بابا هغه بیت را په یادوي چې:

هیڅ تغیر او تبدیل نه لري رحمانه

تل تر تله برقرار دى رب زما

نور نو ټولي خبري د مرچو له قراره اټکل کېدای سي.

د نرخو له جگېدو او لوړېدو سره په ترانسپورتي وسایلو کي کرایه هم دوچنده یا څوچنده پورته وختله. د چلوونکو د نظارت او مراقبت بې عقلي

هم د فضیحت لوري ته زورونه وهي. دا کاره بارونه خیال نه کېږي چې تر مزله به سم ورسېږي.

خاص د خندا او د ټوکو وخت دی. لوی شوروي ونډی سوی. میراث خواره ئې پر پاته مړو باندي نه سره جوړېږي. یوه میراثخور پر خپله کوټی، د سپیني مانی، نوم اینی دی او غواړي تش د سپین په نامه ئې د امریکا د سپیني مانی سویې ته ورسوي. معلومېږي چې عقل هم له سره څخه پښو ته کوچ کړی دی او شرم بېخي د ژوند له سترگو څخه تښتېدلی دی. هغه بله ورځ د نرخونو د سیاست په حقانیت کې یو ژور نالیست وایي چې یالتسین امریکائی سلاکار لري یعنی ځکه نو دغه نوي اقتصادي تدابیر د کاپیتالیستي علم له یو تضمین سوي دماغه څخه راوتلي دي. که د چا سره د خورا لږ پوهي یو اثر هم وي نو په دې ټکي ئې پوره سد رسېږي چې له سوسیالیستي اقتصاده څخه سرمایه داري اقتصاد ته اوبښنه بېخي یوه نوې پدیده ده چې امریکائی عالم هم په دې باره کې د شوروي عالم په څېر پوره جاهل گڼل کېدای سي. سلاگوی یا سلاکار خو فقط د نرخ پدیده گوري او هغه هم د هغو شرایطو له فرضېدو سره چې ده ته د کاپیتالیزم په زمینه کې معلوم وي. خو دلته چې سر پر سر او یا کاله یو نوی سیستم چلېدلی دی او د تولید له افزارو څخه بیا د تولید تر اجتماعي روابطو پوري ئې د ژوند په گردو ساحو کې ژور نفوذ کړی دی نو دا اقتصادي زمینه ډېره مغلقه او خورا پرله پېچلې ده. نرخ یوه پدیده ده چې له هغو سره د ملکیت طرز، د مبادلې نوعیت، د محصولاتو کثرت یا قلت، د پیسو تضمین سوی حالت او سیاسي ثبات پوره هم آهنگي و نه لري نو په یوازې سر د دې عامل نه سي کېدای چې د تولید ټوله پروسه سر تر پایه درقابت په زمینه کې اداره کړي. دا خبرې خو ټوله په داسې حالت کې د منطقي استدلال ځای نیولای سي چې چا له دې نوي دیموکرات روسي ژور نالیست سره د ده هغه څرگندونه پوره منلې وي چې د یالتسین سلاکار د اقتصاد امریکایي عالم دی او هغه ته د نوي اقتصاد علمي لاري او چاري

وربښي. خو که ژور نالیست ته وویل سي چي دا به د اقتصادي عالم په نامه راغلی د استخباراتو یو تکړه کارمند وي او غواړي به د کرملین په مرکز کي ستاسي د ژوند ټوله بنیادونه له ریښې څخه وران او ویجاړه کړي، نو ښایي چي لږ به ئې په خپله خبره سد ورسپړي. خو که ئې له دې سره پر خپله تبصره ټینګار کاوه نو بیا سړی دا حق لري چي دی هم د هغه د پروژې یو همکار وبولي.

نور نو لکه څنګه چي چپه چرلندی یا خړلوډګلی د اقتصادي بحران په حوادثو کي ځان رابښکاره کوي دغه رنگه جوي اوضاع د انډوخر په بهیر کي داسي لوړي غورځېدنې او ځوړي راپرزېدنې په مور ویني چي نن بیا د جنوري پر پنځویستمه د حرارت درجه تر صفر لاندې راولوېده او د ژمي له دو باره بابېري سره باران یو دم په واوره بدل سو.

ما خو څو ورځي په خپلو رندو سترګو یو څو کتابونه پرله واپړول، راولوړول. خو د ځینو چي توري ډېر میده وه نو د لوستلو پر مهال ئې زیات تکلیف راکاوه. که څه هم زه خو په دې خوښ یم چي سترګي مي پر دغه کمزوري حال پاته سي او د ډاکټرانو منت یو نه سم. لاکن له دې څخه هم په زړه کي تره رالو پړي چي مبادا ښورانده دماغ مي همدغسي په کوټي کي فعال پاته سي خو د هغه د لیدو کړکی وټرلي سي او د عذاب درجه مي له زغملو څخه ووزي. بالاخره مي دې عاجزی ته ځان اړ وباله چي پولي کلینیک ته ورسم او د سترګو له ډاکټره سره سلا وکړم. سترګي ئې راوکتلې او راته وئې وپله چي عملیات غواړي. کومي نوري عینکي او یو څه دوا چي ئې راته ولیکله هغه په ټوله تاشکند کي هیچري نه وه، خو ډاکټر د نسخې د لیکلو خپله وظیفه اجراء کړه او نور ئې نو د پیدا کېدو چاري له هغه سره اړه نه درلوده. زړه مي ومنله چي له وچه ناکامه باید عملیاتو ته ځان وروسپارم. د دې کار له پاره نو ضروري دا وه چي لومړی د پولي کلینیک نظریه تر لاسه کړم او هغه بیا د روغتیا د وزارت له لاري د کومي شفاخانې په نامه د اجراتو له پاره په

جریان کي واچوله سي. نظريه مي واخيسته او مهرباني روسی. لیوډمیلا د دوو هفتو په ترڅ کي لازم کاغذونه او امرونه د شفاخانې تر حده ورسوله. د سترگو شفاخانې ته دې مېلمه پالي زه بوتلم او هلته ازبکاني ښځي ډاکټراني وې چې زما سترگي ئې وکتلې. ناروغان ډېر هلته ښکارېدله او د مراجعې تالار هم ډک معلومېدی. په سترگو کي ئې څاڅکي راوکره او د دوی له هدایته سره سم مي د بيزو په څېر د سترگو د رپولو يا خلاصولو او پټولو څو تمرينه اجراء کړه. په آخر کي ئې راته وويله چې د عملياتو له پاره بايد بله هفته پروفیسر ته ښکاره سي. دا هفته هم راورسېده او تر شپږ ساعته انتظار وروسته دازبک پروفیسر د کتني وار هم راورسېدی. هغه بيا پر بله شفاخانه باندي د خپل هدایت يو څو ليکي وکښې او تر څو گرزېدونو، راگرزېدونو وروسته په دې شفاخانه کي د پنځه ويشت روبلو په بيه يوه لنډه معاینه وسوه چې صرف دوې دقيقې وخت ئې ونيوی. مېلمه پالي راته څرگنده کړه چې بله هفته به بيا دغه معاینه بيرته وروړو. خو بله هفته تېره سوه او مېلمه پاله راغله. اوس له هغه تاريخه څخه څلور نوري هفتې تېري سوې چې مېلمه پانه نه راباندي راگرزي او حتی معاش ئې هم نه دی راوروی. لیوډمیلا چې زورسواندې نجلۍ وه زیاتره چې به راغله غمجنه به ښکارېدله. د دې خوابدۍ علت دا وو چې زموږ افغاني مېلمنو په اړه ئې دازبکستان ډاکاډیمی. د منسوبينو بده رویه لیدله او هغه ئې په زړه کي ساتله او مور ته ئې نه وبله. مور ته پرته له دې مېلمه پالي څخه بل څوک نه راتله او نه ئې هم مور ته بلنه راکوله چې له نژدې څخه د هغو ښکنځل او بد ويل مخامخ په خپله واوړو. ځکه نو دې زړه خوړی او دا اندېښنه ورته پیدا کېده چې دا غمېدلي مېلمان له دې څخه ماښجن نه سي. دا حدس پر ځای وو چې ښايي سبا يا بل سبا به مو د لم غوټه ایستلو يا شپړلو له پاره په رډه راته ووايي چې نور نو ستاسي د اوسېدنې قسمت دلته پای ته رسېدلی. مور په دې پوهېدو خو ځان مو نه په پوهاوه.

د پېري سترویکه له برکته دولتي غلو د بیت المال پر هېڅ شي باندي لب نه کاوه او هر څه چې په لاس ور تله هغه ئې نه مانجه کوله. په دې خبر سوم چې زموږ د هوټل له مدیر څخه زموږ یوه عالم د منقالو تاوې رانیولي چې البته دولتي وې. یوه بل یوه بیا په پولي کلینیک کې د دولت طبي سامانونه له ډاکټرانو وپیرودله.

زما په شاوخوا کې چې دغه څوار څیزه بحرانونه لیري او نژدې راباندي راڅرخي نو زه هم ورځ په ورځ سر بداله کېږم او د پرله پسې یادښتونو له اخیستلو څخه لوېږم. که چیرې تاسې د دې یادښتونو په ترکیب کې ترتیب و نه وینی نو ټوله پرته ئې زما پر چاپېریال باندي واچوئ او د هغه په منځ کې زما بېکسي او مفلسي هم له یاده مه باسئ. خو چې تاسې بېخي پر یوه مخ بې مضمونه نه سی نو دا دئ یو څو لیکي به لا نوري هم درته وکارم.

زما خوږو یارانو! پر دې خبره مي هم د زړه غوږ ونیسئ چې د لگي - درگي یارو - دور په څرلو ډگلي کې سپی هرومرو دې ته اړېږي چې باید د خولې د پرېکړې له پاره پر مزاج برابر او په ژبه پوه یو شناخته ولري چې وخت ناوخته له هغه سره د زړه کوڅ وکارې. په دغه نیت چې زه د ختیځ پېژندنې په یوه او بله کوټه کې په دغسي یواندیوال پسي گرزېدم نو د خدای له داده د مړو له یاده پر پاڅه ځوان ازبک حبیب الله کرامتوف باندي پېښ سوم چې فارسي ژبه ئې تر یو فارسي زبانه لا هم ښه زده وه. دی چې د اجتماعي او سیاسي مسایلو په تحلیل کې هم د اهلیت او کرامت خاوند وو یو زمانه ئې د شوروي د سفارت د یو کارمند په توگه په ایران کې څو کلونه تېر کړي وه. په دې اوسو ورځو کې چې دلته اخبارونه د ازبکي ژبې د رسم الخط موضوع پرله اړوي را اړوي نو زموږ د مجلس مرکه هم دې ټکي ته راوگرزېده. زه په خپل ازاد سبک چې چندانې د سیاسي کشالو خیال نه ساتم، په دې باب مي خپله رایه ده ته څرگنده کړه. هغه دلچسپي پکښي واخیسته او له ما څخه ئې وغوښتله چې زه خپلې خبرې د یوې مقالې په چوکاټ کې د ده له پاره

سربسته کرم. کوتی ته راغلم او خه بیانونه چي ما ته د دې موضوع په باب له علمي دریخه په زړه کي راگرز بدله هغه مي د یوې فارسي مقالې په بڼه د کرامتوف له پاره داسي ترتيب کړه:

از نگاه یک رهگذر

شنیده می شود که در بین اقشار مختلف روشنفکران جمهوری از بکستان مسئله رسم الخط زبان از یکی مطرح است و راجع به آن اظهارات گوناگونی صورت میگیرد. باید پیش از همه اذعان کرد که هنگام قرار گرفتن در نقطه چندین راهه تنها انتخاب درست نتایج سودمندی ببار آورده می تواند. ولی در چنین نقطه حاد که انگیزه های مختلف زندگی پی در پی بر آن تاثیراتی وارد می کند امکانات انتخاب نادرست و یا اشتباهات ناگوار نیز متصور است. برای اینکه حتی المقدور از ارتکاب اشتباه آمیز جلوگیری به عمل آید لازم است مسئله همیشه طوری مورد دقت قرار بگیرد، که از هیجانات سیاسی کاملاً پاک و منزّه باشد.

چرا عاقل کند کاری که باز آرد پشیمانی

شکی نیست که اقوام گوناگون ملت جمهوری از بکستان اکنون در مرحله رشد ملی قرار گرفته و پیوسته در ساحات مختلفه زندگی به طور مستقل اداره امور خویش بدست می گیرند. درینجا سوالی بمیان می آید که آیا باختم تسلط سیاسی و اقتصادی دیروز باید کلیه نهاد های آن از بیخ و بن نیز برداشته شود؟ احساسات ملی و هیجانات قومی که به اساس خاطره انعکاس شرطی در مرحله جریان نهضت های آزادی بخش تشکل می یابد چنین قضاوتی رامستدل و معقول می پندارد. ولی تجربه های جهانی نشان میدهد که احیاناً در چنین احوال و اوضاع خیلی از ارزشهای حیاتی بدون ضرورت نیز متنفی می گردد. بناءً وظیفه اقشار دانا و خبر است که با وسعت نظر بر مبنای واقعیت های عینی منافع مردم همیشه خوب و بد به مقیاس علمی از هم جدا ساخته و فلسفه "خذ ما صفی دع ما کدر" ملاک عمل

خویش قرار بدهند.

بنابراین رسم الخط موجود زبان ازبکی که قسمت اعظم آن به اساس حروف روسی ترتیب و ترویج شده است دارای ارزشهای فرهنگی زیاد است که نباید بدون تامل هر چه زودتر بدلائل این و یا آن گرایش از بین برداشته شود. زیرا این امر از نگاه علمی هرگز با خصوصیات ملی منافاتی ندارد و حتی با رشد فرهنگ ملی کمک کرده می تواند. ترکیه بهترین گواه این حقیقت تاریخی است که به منظور رشد فرهنگی مردم در حاد ترین دوران مبارزات آزادی بخش ملی خود رسم الخط ترکی به حروف لاتینی یا اروپائی مبدل ساخت.

جائز خواهد بود که منظور توحید همگانی بین کلیه زبانهای ترکی در حروف روسی یا لاتینی رسم الخط ازبکی اصلاحات جزئی و یا تغییرات قسمی طبق اصول فنی وارد آید اما بصورت کل همین اشکال باید در حد امکان غرض جلوگیری از درهم ریختن پیوند کلی حفظ و تقویه گردد.

از نگاه باسواد ساختن توده های وسیع مردم رجال فنی و مسلکی تعلیم و تربیه خوبتر می فهمند و بهتر می دانند که به صفت یکی از عوامل مؤثر، رسم الخط کنونی ساده تر و سهل تر از همه طرق دیگر می باشد. نگارنده مقاله حتی ادعاء کرده می تواند که بر مبنای تدریس فنی و آموزش مسلکی این حروف یک شخص بی سواد در ظرف بیست ساعت درسی به مرحله خواندن رسیده می تواند. من شخصاً که اکنون میخواهم با زبان ازبکی آشنا شوم از طریق رسم الخط جاری بدون کمک استاد با آسانی پیش میروم. اگر در نظر باشد که همه اقوام ساکن در جمهوری ازبکستان با استفاده از توحید رسم الخط هم آهنگی ذات البینی خود را حفظ نموده و در آموختن زبان دولتی از یک حساس ناراحتی نه کرده و از رسم الخط معمول و آشنا در زمینه استفاده مؤثر به عمل آورده، این همه و همه در بقای رسم الخط جاری تامین خواهد شد. در غیر آن زبان ازبکی به حالت تجرید

کشانیده شده و تعمیم آن مشکلات گوناگونی در بر خواهد داشت.

دوستانیکه بنا بر پیوند تاریخی مرجح می دانند تا رسم الخط موجود از بکی به رسم الخط سابق عربی مبدل گردد باید پیش از همه این مسئله را حل کرد که اولاً مواریث گذشته فرهنگ از بکی در هر دو رسم الخط از نگاه کیفیت و کمیت با هم مقایسه نموده و به بینند که کدام یکی از آنها ثقل بیشتر دارد. دوم اینکه آیا مراجعه به خط عربی اگر از ذهنیت ملی سرچشمه می گیرد پس تسلط فرهنگ عربی در برابر قومیت از بکی همان نسبتی دارد که درین اواخر فرهنگ عربی داشت. اما اگر از ذهنیت مذهبی نشئت می کند در آنصورت باید دانست که ارزشهای ملی همیشه بر پایه موازین ملی محاسبه می شود نه مذهبی. روی همین دلیل کشورهاییکه دین، مذهب، و حتی زبان مشترک دارند، حدود ملی خود را از همدیگر جدا می دانند.

ضمن تبارز احساسات آزادی بخش ملی گاهی تمایلاتی به میان می آید که تمام پدیده ها و نهادهای زندگی اجتماعی و انفرادی به عقب گردانیده شود. چنین تصورات از ما می طلبد تا نیازهای زندگی با وسایل و لوازم موزیم آثار عتیقه آراسته ساخت. درینصورت همان جبر پیشرفت تاریخ از نظر انداخته می شود که به عملکرد خود ادامه میدهد و نمی گذارد که این گونه تمایلات ذهنی به واقعیت عینی به پیوندند. ما خواهیم مرد ولی به مرحله طفولیت نمی توان برگشت. زیرا در چنین حالت ما باید از آبادیها به مغاره ها و از وسائل مدنیت به دوران بدویت برگردیم. اندیشه ای است شاعرانه ولی بدبختانه یا خوشبختانه تحقق نمی یابد.

فرض می کنیم در بین دانشمندان موافقه به عمل آمد که رسم الخط عربی بنا بر دلائل موجه یا ناموجه برای زبان از بکی مفید و سودمند خواهد بود. خود رسم الخط عربی که بدون "ز بر" زیر، و پیش "و" بکلی افاده آواها نمی رساند، بدون شک فاقد بهترین خصوصیات لسانی است. هر کلمه که به این رسم الخط نوشته می شود بدون آنکه از استاد

شنیده شود، تلفظ آن از روی حروف استنباط شده نمی تواند. این نقیصه ای است جبران ناپذیر بطور مثال لغات "علم"، "الم"، "ظلم"، "قلم"، "فلم" و امثال آن هر کدام در خور چندین گونه تلفظ است که اینگونه التباس هرگز در حروف موجود از بکی به میان نمی آید. مشکل دیگر که سر از نو در زبان از بکی به خط عربی باعث اختلال همگانی خواهد شد اینست که مردم باید آوازه های "همزه"، "ع"، "ت"، "ط"، "ح"، "ه"، "ث"، "س"، "ص"، "ذ"، "ز"، "ض"، "ظ" در لغات از هم بشناسند و کلماتیکه طی زمانهای در زبان از بکی منحل شده دوباره به نفع زبان عربی و زیان لسان از بکی از نگاه اصوات و هم از نگاه اشکال احیاء نمایند. نمی دانم این کار برای فرهنگ از بکی چه سودی در بر خواهد داشت. چنین تلاش به آن می ماند تا عربهاییکه در طول قرنهای میان از بکها به تحلیل رفته اکنون آنها را باعبا و قبای دیرینه خویش می خواهیم به صفت اعراب زنده نمائیم. ثمر همچو کوشش از مصرف آن خیلی کمتر خواهد بود.

آن وجهه علمی که زبان از بکی بر مبنای رسم الخط جاری در خارج از مرزهای ازبکستان برای خود کسب کرده است در هنگام رسم الخط عربی به کلی از دست خواهد داد. زیرا تاوقتیکه نویسندگان از بک به تفاوت بین "مندور"، "منزور"، "منصور"، "منظور" و یا "عبس"، "ابث"، "ابس"، "عبص"، "ابص"، "عبث" پی می برند و صحیح او غلط می شناسند، دچار اشتباهات خنده آور املائی خواهد بود و این امر در نظر کسانیکه با کلمات عربی آشنائی دارند دلیل سطح پائین علمی آنها پنداشته خواهد شد.

ممکن است باکشیدن چنین مسایل به ساحه سیاسی دشواریهای حل ناشدنی بار آورد. زیرا این گونه موضوعات که جنبه های فنی و مسلکی دارد باید همیشه از جریانات سیاسی دور نگاه داشته شود. همه مسایل زندگی نباید طوری تلقی شد که از طریق مراجعه به آراء عمومی به حل درست می انجامد. بسیاری از مسایل است مانند تعلیم اجباری که هیچگاه در میدان

رایگیری مطرح نمی‌گردد. تنها اشخاص خبیر و خیرخواه که منافع مردم بر مبنای موازین علمی و منطقی ارزیابی کرده می‌توانند حق دارند راههای درست به مقامات ذی صلاح نشان دهند.

از اظهارات من نباید چنین نتیجه گرفت که زبان از یکی بکلی به رسم الخط عربی نوشته نه گردد. من معتقدم که رجال علمی و مذهبی که به آثار پیشینگان آشنائی بیشتر داشته و در فرهنگ عربی اندوخته‌های با ارزشی برای ملت از یک سراغ دارند به گونه محققان و پژوهشگران حقوق خاصی داشته باشند. آنها می‌توانند قطع پیوند فرهنگی که از طریق رسم الخط جاری بوجود آمده برای کسانی که درین امور علاقه دارند دوباره وصل نمایند. به این ترتیب تمام مزیت‌های عربی و غربی به گونه‌ئی در لسان از یکی حفظ خواهد شد.

با وجود همه نظریات ضد و نقیض بعید نیست که نظر به نیاز توحید همگانی و هم‌آهنگی تخنیکی در ساحات ملی و بین‌المللی سائر زبانهای جهان به شمول عربی در طول زمان رسم الخط لاتینی یا اروپائی برای خود دیر یا زود انتخاب خواهد کرد. مثال آشکار این عملیه همین اکنون در پیامهای تیلیگراف و تیلیکس در هر جا به مشاهده می‌رسد.

حافظ وظیفه تو دعا گفتن است و بس

در بند آن مباش که نشنید یا شنید

تاشکند - ۱۹۹۲ / ۲ / ۲

په دا سبا چي مي دا لنډکي. مقاله حبيب الله کرامتوف ته وسپارله وې پوستله، وې خندله او راته وئې وپله: "اين مقاله اگر نشر شود به گونه بمبي اشتعال انگيز خواهد شد". ما ورته وويله چي زه خو ستاسي د ټولني په سياسي شخړو نه پوهېرم. خو دا مي خپله دنده وگڼله چي له علمي دريځه پر دغه توده موضوع روښنايي واچوم، ځکه: "اگر بينم که نابينا و چاه است - و گر خاموش بنشينم گناه است".

بیرته به خپلي نوري قصې پسي راواخلو. يوه ورځ د هوټل منتظم په ما پسي يو څوک راولېږله. زه چې ورغلم نو پر ميز ئې زور کتاب پروت وو. دی نه پوهېدی چې دا به څرنگه کتاب وي او څونه ارزښت به لري. په وطندارانو کې يو چاره ورنښولوی وم چې هغه په دې کتابو پوهېږي. کتاب چې مې سره راواړاوه نواز بکي ژبه وه چې په عربي يا فارسي رسم الخط باندې ليکلې سوې وه. ما لوستلای سوای خو از بکانو ته دغه د اویا کالو زور کتاب بيخي نا آشنا ښکارېدی. دا کتاب د احاديثو هغه اثر وو چې د صلوٰة مسعودي په نامه يادېږي. دوی ته داسې په لاس ورغلی وو چې په يوه دېواله کې دننه د ساتني او پټوني له پاره هلته ښخ سوې وو. له دې څخه څرگندېده چې دغه راز کتابونه د کمونيزم له راتلو سره خلگو په دېوالو او دربندانو کې له سرکاري څارندويانو څخه هغه زمانه پټ ښخوله. کتاب دښمني هر چيري هر وخت د هغو جاهلانو کار گڼل کېږي چې له دوی سره د استدلال په ميدان کې دونه کافي منطق نه وي چې کتاب په کتاب باندې منسوخ کړي. د ثور د پاچاگښتۍ په دوهم کال کې چې زه د اطلاعاتو او کلتور د وزارت د نشراتو په رياست کې کار ته وټاکل سوم نو په لومړۍ ورځ مې هلته په يوه کوټه کې پرله گډوډ خړه سوي کتابونه وليدله چې د اورېدو له قراره انقلابيانو د ملي بانک له کتابخانې څخه په خورا بېرحمي دلته راچلولي وه چې بيا ئې وروسته د سوځولو په جزا محکوم کړي. د هغو په جمله کې مې د سيد قط تفسير وليدی چې ما ئې د ساتني له پاره په دې دليل زيار وايستی چې که يو وخت له يو افغاني عالمه سره دا هيله وي چې د سيد قط د اخوانيت آيديالوجي په علمي استدلال ترديد کړي نو هغه دې ته ضرورت لري چې يو ځل د ده نظريات د ده په تفسير کې وگوري او ټکي په ټکي ئې په مقابل کې خپل علمي دلائل اقامه کړي.

تر دې بېخايه لنډو او اوږدو چې راتېر سو نو څه سر مو پرله گرزوم د سترگو د اړېشن له پاره بالاخره د سترگو دروغتون د ناروغانو په ليست کې

شامل سوم. روغتون يا شفاخانه نيمه بنديخانه غوندي گنله کېدای سي . چي په هره کوټه کي سپړی له هر چا سره واچوي نو هغه دې ته اړېږي چي د ځانځانۍ له احساسه راوړي او له نورو ناروغانو سره د يارانې په روحیه گوزاره کوي . زما په ژوند کي چي دا لومړۍ پلا وه نو په دې روغتون کي رامعلومه سوه چي بايد د اړتيا يو څه لوازم مي هم له ځان سره راوړي وای ، لکه چای ، بوره ، د تشناب کاغذ ، صابون او داسي نور . زياتره به مي ځان ته وييله چي که "بيا وډېدم ، اينکۍ مي ښه زده " . د سترگو په دې شفاخانه کي چي په سلهاوو کسانو کار کاوه له پاس ډاکټرانو څخه رانيولې بيا تر نرسانو او خدمتگارانو پوري ټولي ښځي او نجوني وې چي په سوسياليستي ازبکستان کي په بېلابېلو سويو روزلي سوي دي . دلته ناروغان کوږي ، کوږي دې او هاخوا ته تلله راتلله او ما چي دوی ته کتله نو په سرسري توگه دا رامعلومېدله چي د سترگو ناجوړي يا کمزوري په طبيعي حساب د زړه سن يوه ناروغي ده ځکه په سل کي پنځه نيوي کسان ليدل کېدله چي عمر خوړلي خلگ وه . شفاخانې ته چي څوک د بستر کېدو له پاره ورسې ، بس له هغه گږي څخه ځان سمدم مريض احساسوي چي د شفاخانې يا تنگ يا لوی بې موډه کالي په واغوندي . دوا ئې د سيستم په شان د ټولو له پاره لکه خواږه غوندي متحدالماله وه . د يوې نرسي چي وار وي ځيني گولې ما ته راکړي ، خو يوه بله يوه ئې بيا هيڅ هم نه راکوي . زه نه پوهېږم چي دا به د ډاکټر هدايت وي او که به د دوی تر منځ زما په نسبت يوسیکالوجيکي توپير . زه اوس سمدم ځان په معلولينو يا معيوبينو کي بولم ځکه د لومړۍ ورځي حال راباندي درېدلې او د سبا په هيله شپې تېروم . کومي کوټې ته چي ئې زه وار د واره راوستم نو هلته زما په شمول څلور ناجوړيان سوه . تر دې پسې ئې هلته څلور نفره روسان هم مېشته کړه چي نيمه کليوالي او نيمه ښاري کلتور ئې درلودی . د طبقې په لحاظ کارگران وه . ډېر يار باشه خلگ وه او د انساني تهذيب په سپېڅلې روحیه ئې ژوند تېراوه . يوه يا بله ورځ به يو يا بل مريض هم رخصتېدی او د

کوټې له یارانو سره به ئې خدای په امانې کوله. نوی چې به بیا راغی تر یوڅه گړې وروسته به موخوله ورسره پرې سوه او په مجلس به ورسره کښېوتو. یو ډنگر غوندي خوشنمایه سپین ږیری چې هلته نوی راغی خپل وروستی نوم ئې "کلیمنت" ونبووی او له دې نامه سره روسان په دې وپوهېدله چې دا یهود دی او په دې بیان ئې له هغه سره خپلې توکمیزه فاصله څرگندوله.

زه ئې ورو ورو عملیاتو ته چمتو کولم. راته وې ویله چې بنی سترگه دي تر کینې سترگې کمزورې ده. واردواره باید بنی سترگه اړېشن سي او بیا به شپږ میاشتي وروسته د دې بلي عملیات تر سره کړو. ما ورته وویل چې دا خو ستاسې کار دی او په خپل کار ښه پوهېږی. په دې ورځ ئې لیکلی سند هم راڅخه واخیست چې زه د عملیاتو سره موافقه لرم. د سند تقریر ئې یوڅو کرښې په خپله ژبه کښلی وو او ما البته د سترگو د جوړېدو په هیله په پټو سترگو ورامضاء کړ. دوی د ورځې تقریباً پنځوس د سترگو عملیاته کوله. هغه کسان زما په شمول چې په سبا کې تر عملیاتو لاندې راتله د نیلو په رنگ ئې د ورځې پر سر د ناټکي کلون په څېر او یا لکه د خیرات د سخوندر کې په شان ښانې کوله.

بیا نو یوه ښایسته ازبکه نجلی راغله چې غچې ئې هم ورسره را اخیستې وه. د دې له پاره چې بنی سترگه مي د سباني اړېشن ته تیاره سي نو ما ته ئې وویل چې بانوگان در غچې کوم. د غچې کولو په وخت کې ئې د زړه سوي په مهر بانه لهجه وویل چې ستا خورا ښکلي ښایسته بانوگان دي. ما په جواب کې ورغبرگه کړه چې غچې دي نه پوهېږي چې کوم ښکلي دي او کوم ناښکلي. خو هغه انسان چې په ښکلا ئې هم پوهېږي دې ته اړېږي چې په ناپوه غچې ئې په بدرنگ ولږي. چې ځان ته مي په هینداره کې وکتل نو عجبې ناشولته شی راڅخه جوړ سوی وو. په داسې ئې سهار د اړېشن له پاره په کڅوړه کې وپېچلم او پر اړه داره کټ ئې د عملیاتو خونې ته ننه ایستم. تقریباً په دوه ساعته کې ډاکټر له نرسانو سره زما د سترگې په عملیاتو لگیاوه

او په آخر کي ئې راته وويله چي اپر پشن په برياليتوب سر ته ورسېدی . پټی .
ئې پر سترگه راوترپله او تر خپلي کوټې ئې راورسولم .

په کوټه کي مو يو خورا خوشخويه ، په توره غوښه پټ ، په عمر زاری
روسی هم اوسي چي هر کله لنډي لنډي غزلي له ځانه څخه وايي . کله چي په
خپله مرسل بادونه ولي او يا د نورو دا اوري نو دی په روسي ژبه ورسره وايي :
جنگ ادامه لري . دې ناروغانو ته چي له دباندي څخه خپلوان راځي هر گړی
پرله پسې دغه خبرونه رارسوي چي غوښي شو چنده گراني سوې ، شيدې
اسمان ته وختې ، بوره ببخي نه پيدا کېږي ، او داسي نور . دوی په گډه په ها
ها سره وځاندي او سر و نه وښوروي . يهودي سپين ږيري بيا وايي چي دا پريل
پر شور لسمه مي دوا تيامه سالگره ده . دلته که زمور . سپين ږيري وای نو ټولو
به کړی ورځ د ايمان او آخرت سوال کولای خو دا بدبخته ماتر ياليسټان
يوازي د ژوند خبري کوي او د مهذب کلتور له روحيې سره سم نه په چا
غرض لري او نه د چا خوا وربدوي . ژوند که راحت وي او که زحمت وي
هغسي ئې تېروي لکه څنگه چي تېر ږيري .

دغه ورځ وه که دا بله چي يو پټوخ ازبک ئې يوه خالي سوي بستر ته
راوستی . دی لکه د غلو پنډ مچ ټند ټند به کېدی او دې وها خواته به ئې خپله
غټه کونه ښوروله . په کوټه کي به ئې غماشي ليدلې ، هغه به ئې څارلې او د
هغو په وژلو پسې ئې خپل پنډ اور بوز لاندي باندي د لټوني له پاره ښوراه .
عجيب خاصيتونه ئې وه . د بل چا خيال ئې چندانې نه ساتی . چي ستا به
څراغ نه وو په کار ده به هغه هر ورو لگاوه . چي ته به وتلې دی به کوټې ته
راتلی او چي ته به راتلې دی به بيا له هغې څخه وتی . پرېمانه گوزونه ئې
ويشته . که د چا بد راتله او که ئې ښه راتله خو ده به د کوټې راډيو چالانه
ساتله او اوز بکي خندونه به ئې د پروگرام تر پايه په آخره درجه کي رغوله . د
ده له اريستوکراسۍ سره چا مخالفت نه سواي کولای . که به د ده خوښه وه
نو کلکين بايد خلاص وي او که به ئې بيا نه وه خوښه نو بايد ټينگ تړلی وي .

د کونډې صوبداري په ده اړه درلوده. يو بل اشرافي ازبک چې د کومي مؤسسې مشر وو مخامخ به ئې له روسي ناروغانو سره په بده روسي خورا دوستانه مجلس کاوه خو هغه چې به دباندې وتلی وو نو پشلا به ئې ما ته د مسلمانۍ د اشتراک په وجه داسې ښکاره کوله چې له روسانو څخه ئې ډېر بد راځي. دا ئې هم د ټولنيز ژوند له حقائقو څخه يو حقيقت چې په خوله د چا دوست وي او په زړه کې د هغه دښمن. د ماښام پر مهال باندي به دا ناجورپان له خپلو کوټو څخه دهلېزو ته سره راووتله او خپل تر منځ به له يوې او بلې خوا رغېدله. مور ته نژدې يو ځواناگاني هم بستر وې. يوه شپه چې دهلېز ته سره راوتلي وې نو مرکه ئې ما اورېدله. په دوی کې يوه چې په لوړ رغ ئې د تقرير ژبه خورا روانه وه دا نورو ته به ئې د اللهم صل، اللهم ربنا او نوري د مسلمانۍ دوعاوي په داسې لهجه ويلې چې گویا دا ښه په پوهېږي او دا نوري شنې امياني دي. پر هغو باندي به ئې ځان ښکاره کاوه او چا له دې سره ژبه نه سواي کولای. ما ته ئې هغه زړه خاطره را په ياد کړه چې زمور په کوڅه کې هم يو وخت دوې ښځې په مذهبي دوعاوو کې په سيالي سره لوېدلې وې. يوې ها بلې ته ويله چې ته خو اللهم صل غلطه وايې. تش دوې کلمې دي زده کړې دي. هغې بلې په جواب کې ورغبرگه کړه چې دا ستا په شان اورده اللهم صل خو "دارحم د مور درواغ دي".

له اړېشنه سره زما د سترگې بينايي وځلېده او دباندې ورشو تر دمخه څو چنده روښانه راته وايښېده. خو د چپه سترگې سره چې ئې په ليد کې برابرې نه درلوده نوزه به په تلو، راتلو کې ټيپرېدم چې اوس د کومي سترگې د ليدني په پيروي گامونه واخلم.

دا نو د ۱۹۹۲ د مارچ مياشت ده. پر لسمه نېټه ئې د سترگې عمليات راوکړه او پر اووه لسمه نېټه له شفاخانې څخه راووتلم. دباندې هوا سپر وه. سترگه مي يخ ووهله او يا د کندهار په اصطلاح گزک سوه. پر څليرويشتمه نېټه بيا د دوهم ځل له پاره په هغه شفاخانه کې بستر سوم. تر دمخه ښه سوه

لاکن پر یوه مخ جوړه نه سوه. په هر حال د لیدني له پاره په راضي وم. دې بیان ته به نو پر همدې ځای خاتمه ورکړو ځکه ژوند ټوله همداسي دی چې یوه خوا ئې سمه سي بیا ئې بله خوا له بڼې ووژي. خو ورځي وروسته چې بیرته هوټل ته راغلم نو دلته فضا داسي معلومېده چې د ازبکستان اکاډيمي نن یا سبا افغاني مېلمنو ته جواب ورکوي چې اضافه پر کور به غمېدلي دي. ما ته ئې د فبرورۍ د میاشتي راهیسي یو غاز هم نه دی راکړی. مېلمه پاله وایي چې د مسکو امر نور پر ازبکستان نه چلېږي.

هغه بله پلا چې زه یو څو هفتې په تاجکستان کې پاته سوم نو د داسي کسانو پوښتنه مي کوله چې پخوا زمانه له افغانستانه څخه د شوروي خاوري ته را اوښتي وي او دلته ئې د خپل ژوند بنا جوړه کړې وي. دوه درې کسه مي داسي څوک ولیدله چې د کارگرو له طبقې څخه وه او د بدخشان له نژدې سيمي څخه څو کاله پخوا دلته راغلي وه. ښه ژوند ئې درلودی او د پوره خوښۍ احساس ئې کاوه. همدا شان مي هلته یو پښتون وموندی چې عبدالعزیز نومېدی او په یوه کلي کې ئې ښه لوی کور له لوازمو سره درلودی. دی په ځواني کې را اوښتی وو. په خټه توخی وو او د زابل له علاقې څخه راغلی وو. بل پښتون مي هم ولیدی چې کور ئې په دوشنبه کې وو او د یوې پروژې جماداري ئې کوله. دی د هلمند له ساکرو څخه وو، چې په وړکینه د شپانه په توگه تر سرحد راتېر سوی وو او دلته ئې د بسيا ژوند سرښته له یوې تاتاري ماینې سره جوړه کړې وه. په کور کې ئې ټوله وسایل درلوده چې په افغانستان کې به ئې پلار و نیکه هم په خوب نه وه لیدلي. د دې دواړو بیان ما په هغه لیکنه کې کښلی دی چې ها بله پلامې په دې نامه ولیکله: "څه چې وینم هغه وایم". د ازبکستان په دې لنډ مهال کې مي یوه ورځ له یوه ازبکه څخه تش دونه واورېدله چې د مولانا مهې په نامه یو وخت کوم څوک له کندهاره دې هیواد ته د استوگني په توگه راغلی دی او دهغه عکس د فرغانې په کوم اخبار کې هم چاپ سوی دی. نور نو والله اعلم بالصواب.

اوس نو زما په شمول د اکاډيمۍ افغاني کارمندان دې ته انتظار باسي چي کله به د ازبکستان د اکاډيمۍ واکداران يوه ډله سپاهيان راواستوي او په زور به مو له هوتله څخه وباسي. د مېلمه پالي سره دې موافقې ته ورسېدو چي ټوله په اورگاډي کي د تاجکستان خوا ته ځو. پرته له ما دا نورو غوښته چي د "ترمز" له لاري هيواد ته ستانه سي. ځکه واردواره هم له دې لاري څخه راغلي وه او تقريباً د درې مياشتني ستاژ دوره ئې هم دلته سر ته رسولې وه. خو زما چي د لسو مياشتو له ټاکلي پروگرام څخه پوره پنځه مياشتي لا پاته وې نو مي ژر زړه نه غوښتی چي دونه وختي د خپل کور تر دورخه پوري ځان ورسوم. له نښه مرغه زما پالونکي ساتندوی زوم ډاکټر شېر حسن دامهال په تاجکستان کي داوسېدني له پاره يو کور سرښته کړی وو او ما ته ئې پخوا لا ويلي وه چي هلته به له ده سره يو څه زمانه واوسم. ځکه نو ما خپل سفر د دوشنبې تر ښاره پوري وټاکي او پاسپورټ مي مېلمه پالي ته وسپاره چي د تاجکستان وېزه ما ته راواخلي.

ستاسي به نو نتيجې ته تلوار وي خو زه وایم چي اوگره په تلوار نه سر پري او تر څو پوري چي ژوند ادامه لري نو سرې و تودې او يا ښې و بدې ئې هم نه تمامېږي. يوازي مرگ د هر وگړي د حوادثو داستان ته خاتمه ورکولای سي.

ورځي او شپې مو له پرېشانيو څخه ډکي وې او هيلي مو نامعلومي آيندې په تاريخه کي خوب زنگولې. د اپريل مياشت په نن او سبا کي تېرېدله خو دوې ورځي د مخه راته وويل سوه چي د رواني مياشتي پر پنځلسمه نېټه به تاسي له ازبکستان څخه رخصت سي. دا ورځ هم راورسېده او سهار د تاشکند له تېسونه څخه مخ پر "ترمز" او تاجکستان باندي گاډۍ چالانه سوه. وطنداران يو ځای سره کښېنستو او په چورت وهلو يا رغېدلو مو د سفر شپې تېرولې.

گاډۍ چټکه روانه وه او هر څوک ئې تر خپله سر نوشته پوري په بېرّه

زموږ نور چاپ سوي کتابونه

۱. احمد شاهي کندهار - لومړی ټوک / استاد محمد معصوم هوتک
۲. احمد شاهي کندهار - دوهم ټوک / استاد محمد معصوم هوتک
۳. د کوډو سرنوشت د علمي پلټني په رڼا کي / استاد نوميالی
۴. د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي / استاد نوميالی
۵. انکار - شعري مجموعہ / عبدالقديم پتيال
۶. شل مقالې - نهمه برخه / علامه حبيبي
۷. شل مقالې - لسمه برخه / علامه حبيبي
۸. شل مقالې - يوولسمه برخه / علامه حبيبي
۹. شل مقالې - دوولسمه برخه / علامه حبيبي
۱۰. شل مقالې - ديرلسمه برخه / علامه حبيبي
۱۱. د کندهار دودونه / عبدالخالق واسعي
۱۲. اوسني ليکوال / استاد عبدالرؤف بڼوا
۱۳. پردېس بڼوا / عبدالقديم پتيال
۱۴. کندهاري ورونه / استاد محمد معصوم هوتک
۱۵. په کندهار کي د کورنۍ جوړښت / ظاهر افق
۱۶. د لومړي افغان - انگليس جنگ مقدمه / د نسيم سليمي ترجمه
۱۷. د پلار ليکونه لورته / د نسيم سليمي ترجمه
۱۸. پښتو متلونه / د نسيم سليمي تاليف
۱۹. په افغانستان کي د يوه بندي خاطرات / د نسيم سليمي ترجمه
۲۰. پر معياري ژبه د معيار په ژبه يوه څېړنه / استاد محمد معصوم هوتک

۲۱. د کندهار ښار / عبدالهادي ريشا
۲۲. ځوان کلونه ناځوان وختونه - شعري مجموعې / سعيد لودين
۲۳. د ميوند فاتح / د عبدالنافع ثنا ترجمه
۲۴. پوليتيکل ساينس ته يوه کتنه / د ډاکټر محمد صديق ظهير ترجمه
۲۵. نبوي کورنۍ / مولوي عبدالهادي حماد
۲۶. نبوي معجزې / مولوي عبدالهادي حماد
۲۷. اراکوزيا / استاد عبدالقدوس نجيب
۲۸. افغانان نه ژاړي / حاجي محمد رزمي
۲۹. افغان شاغاسيان - انگليسي / استاد محمد معصوم هوتک
۳۰. کشف شاهنامه قبل از دوره مغل / علامه حبيبي
۳۱. ملي هينداره / استاد محمد گل نوري
۳۲. له کندهاره تر اټکه / استاد محمد معصوم هوتک
۳۳. د بېنوا پرېشانه افکار / استاد بېنوا
۳۴. نومورکي مؤرخين / علامه حبيبي
۳۵. د کندهار مشاهير / محمد ولي زلمی
۳۶. پردېس عربي قاموس / د اختر محمد جهيد ترجمه
۳۷. پښتو ستا ميني بودا پيست ته بوتلم / استاد محمد معصوم هوتک
۳۸. د پښتو ادب لنډ تاريخ / علامه حبيبي
۳۹. ستايني او وېرني / ارواښاد عبدالمجيد بابی
۴۰. د پښتو ژبي نننۍ مسألې / محمد هارون خپل
۴۱. او داسي نور ...

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**